

RUIMTE VOOR VERANDERING

**CONSULTATIEDOCUMENT
HERZIENING EINDTERMEN**

UITGANGSPUNTEN RAAMWERK

DECEMBER 2024

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Ten geleide.....	4
1 Herziening eindtermen: aanleiding, doelstellingen en aanpak	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Opdracht en doelstellingen herziening eindtermen	5
1.3 Aanpak herziening eindtermen	7
2 Kaders voor het herzien van de eindtermen.....	11
2.1 De wettelijke vereisten aan de accountantsopleiding in Nederland	11
2.2 Verantwoordelijkheden rondom de accountantsopleiding	13
2.3 Huidig onderwijs- en opleidingsmodel	14
3 Uitgangspunten voor het raamwerk.....	17
3.1 Eindtermen op basis van leeruitkomsten	17
3.2 Themagericht raamwerk.....	20
3.3 Theorie en praktijk geïntegreerd in de eindtermen.....	22
3.4 Normering van de eindtermen.....	24
3.5 Aandacht voor (brede en diverse) instroom en doorstroom	29
4 Bijlagen	33
4.1 Begrippenlijst.....	33
4.2 Van probleemanalyse naar doelstellingen en uitgangspunten	36

Samenvatting

De Commissie Eindtermen Accountantsopleiding (CEA) voert een herziening uit van de eindtermen voor de accountantsopleiding vanwege maatschappelijke en beroepsspecifieke ontwikkelingen. Belangrijke uitdagingen zijn de toenemende complexiteit van het beroep, IT-ontwikkelingen, duurzaamheid, fraude en de aantrekkelijkheid en studeerbaarheid van de opleiding. Het huidige opleidingsmodel wordt door studenten en opleiders als (te) zwaar ervaren, wat onder meer leidt tot knelpunten in instroom en doorstroom. De consultatie is bedoeld om draagvlak te creëren voor een toekomstbestendig raamwerk en inzicht te krijgen in de acceptatie en uitvoerbaarheid van voorgestelde wijzigingen.

Wat wordt geconsulteerd?

CEA consulteert stakeholders over de uitgangspunten voor een nieuw raamwerk dat kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag van startbekwame accountants ordent en normeert. Belangrijke wijzigingen omvatten:

1. **Leeruitkomsten als basis:** eindtermen worden beschreven op basis van wat studenten moeten kennen, kunnen en toepassen aan het eind van een opleidingstraject zonder gedetailleerd de invulling van onderwijs en toetsing voor te schrijven.
2. **Themagericht raamwerk:** eindtermen worden thematisch geordend (bijvoorbeeld rondom beroepsactiviteiten) om een integrale en praktijkgerichte aanpak te stimuleren.
3. **Integratie van theorie en praktijk:** eindtermen voor theorie en praktijk worden samengevoegd om overlap te verminderen, administratieve lasten te verlagen en studenten beter voor te bereiden op de beroepspraktijk.
4. **Normering:** CEA heroverweegt de eisen rondom studielast, -duur en beheersingsniveaus om opleidingen meer ruimte te geven voor innovatie en de toegankelijkheid van de accountantsopleiding te vergroten.
5. **Instroom en doorstroom:** door bredere en diverse toelatingseisen en ondersteuningsmogelijkheden te bieden, wil CEA een grotere groep studenten aantrekken en behouden voor het beroep.

Wat wordt van stakeholders gevraagd?

CEA vraagt stakeholders actief mee te denken over:

1. De uitvoerbaarheid van een leeruitkomstgericht en thematisch raamwerk.
2. Kansen en obstakels bij de integratie van theorie en praktijk.
3. Mogelijkheden voor normen rond studielast, studieduur en beheersingsniveau.
4. Concreet advies over thema's en structuur van het raamwerk.
5. Ideeën om instroom en doorstroom van studenten te faciliteren.

Aanpak en vervolg

De consultatie vindt plaats via een formulier (zie [website van CEA](#)) waarin stakeholders hun visie kunnen delen. CEA zal alle ontvangen reacties openbaar maken en deze input gebruiken om een definitief raamwerk op te stellen. Dit vormt de basis voor herziene eindtermen, afgestemd op het herijkte beroepsprofiel dat in 2025 wordt vastgesteld.

Ten geleide

Bij het herzien van de eindtermen hecht CEA veel waarde aan het creëren van draagvlak onder haar stakeholders. Om een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief hoogwaardige accountantsopleiding te realiseren, streeft CEA ernaar een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van hoe stakeholders tegen bepaalde uitgangspunten en diverse mogelijkheden aankijken.

In dit document legt CEA de uitgangspunten voor het raamwerk van de te herziene eindtermen voor aan alle stakeholders. Met raamwerk bedoelt CEA hoe ze de eindtermen wil beschrijven, ordenen en normeren. CEA wil bepaalde uitgangspunten graag consulteren en ook verschillende mogelijkheden of scenario's toetsen. Bepaalde keuzes raken niet alleen het onderwijs- en werkveld. Ze hebben ook effect op hoe CEA toezicht gaat houden. Op basis van de terugkoppeling uit deze consultatie stelt CEA het definitieve raamwerk vast. Daarna stelt CEA de eindtermen conform dit raamwerk op waarbij het herijkte beroepsprofiel van NBA in acht wordt genomen.

Instructies consultatie

In dit document werkt CEA allereerst haar uitgangspunten, mogelijkheden en overwegingen uit als basis voor de consultatie. CEA heeft daarbij een aantal gerichte vragen voor haar stakeholders. Op haar website staat [een formulier](#) met alle consultatievragen. CEA nodigt iedereen uit om het formulier in te vullen en terug te sturen (via info@cea.nl). Zo kan CEA een breed gedragen raamwerk ontwikkelen. CEA publiceert alle reacties op haar website en bespreekt het consultatiedocument tijdens diverse overleggen met stakeholders.

Leeswijzer

De aanleiding, doelstellingen en aanpak van de herziening van de eindtermen staan in het eerste hoofdstuk beschreven. Vervolgens schetst CEA de bestaande kaders zoals wet- en regelgeving. CEA wil namelijk helder zijn over aan welke eisen de accountantsopleiding en de betrokken partijen moeten voldoen en waar CEA ruimte ziet om gezamenlijk naar een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede accountantsopleiding te bewegen. De uitgangspunten voor het raamwerk (hoofdstuk 3) beschrijven tenslotte de richting en verschillende mogelijkheden die CEA ziet om dat te realiseren.

Voor een eenduidig begrip van een aantal (onderwijskundige) termen is een begrippenlijst opgenomen. Wanneer in een hoofdstuk een term wordt geïntroduceerd, staat deze aangeduid met een •. In [bijlage 4.1](#) staat welke beknopte uitleg of definitie CEA hanteert.

1 Herziening eindtermen: aanleiding, doelstellingen en aanpak

1.1 Aanleiding

De ontwikkelingen in de maatschappij en het accountantsberoep doen een blijvend beroep op de vakbekwaamheid van accountants. Voorbeelden hiervan zijn ontwikkelingen op het gebied van IT en duurzaamheidsinformatie en maatschappelijke verwachtingen rondom onderwerpen als fraude, naleving wet- en regelgeving en continuïteit. Het benadrukt de relevantie van het accountantsberoep en de toenemende vraag naar accountants in de praktijk.

Het aantal studentenⁱ dat de accountantsopleiding begint en afrondt is op dit moment niet toereikend om aan de vraag uit de praktijk te voldoen. We hebben in Nederland een accountantsopleiding die internationaal in hoog aanzien staat, maar deze staat ook onder druk. Uit onderzoeken blijkt dat studenten en trainees de combinatie van werk, privé en studie als (te) zwaar ervaren. Accountantsorganisaties vinden het mede daardoor lastig om jong talent te werven en te behouden. Met het stapelen van onderwerpen en het verzwaren van de eisen lopen we tegen de grenzen van de accountantsopleiding aan. De urgentie om tot verandering te komen wordt breed onder stakeholders erkend. Dit blijkt uit de adviesrapportages van de Kwartiermakers, de Expertgroep¹ en uit 'Stip aan de horizon', een rapport van CEA en de Raad voor de Praktijkopleidingen (RPO)² gezamenlijk. Ook de evaluatie van de huidige eindtermen³ bracht aanbevelingen vanuit het onderwijs- en werkveld over de aantrekkelijkheid van de accountantsopleiding (zie ook figuur 1).

CEA heeft sinds 2023 opleidingen de ruimte gegeven en gestimuleerd om – via experimenten - de knelpunten aan te pakken binnen het huidige opleidingsmodel en de vigerende eindtermen 2016. Inmiddels wordt een aantal experimenten uitgevoerd waarvan de voortgang en uitkomsten input leveren op de herziening van de eindtermen* (een overzicht van de lopende experimenten staat [op de website van CEA](#)).

1.2 Opdracht en doelstellingen herziening eindtermen

CEA wil met de herziening van de eindtermen voor studenten een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede accountantsopleiding stimuleren. Vanwege de snelle ontwikkelingen in het beroep is het belangrijk dat de accountantsopleiding en eindtermen ook toekomstbestendig zijn.

ⁱ Waar student staat doelen wij ook op een trainee in de praktijkopleiding. Waar hij staat kan zij worden gelezen.

¹ Kwartiermakers toekomst accountancy, slotrapportage *Druk en Tegendruk*, (oktober 2023)

² CEA en Raad voor de Praktijkopleidingen, *Stip aan de horizon, contouren van een toekomstbestendige en studeerbare accountantsopleiding* (december 2022)

³ Andersson, Elffers Felix, *Evaluatie van de eindtermen accountantsopleiding, effectiviteit van de herziening in de onderwijs- en beroepspraktijk* (december 2022)

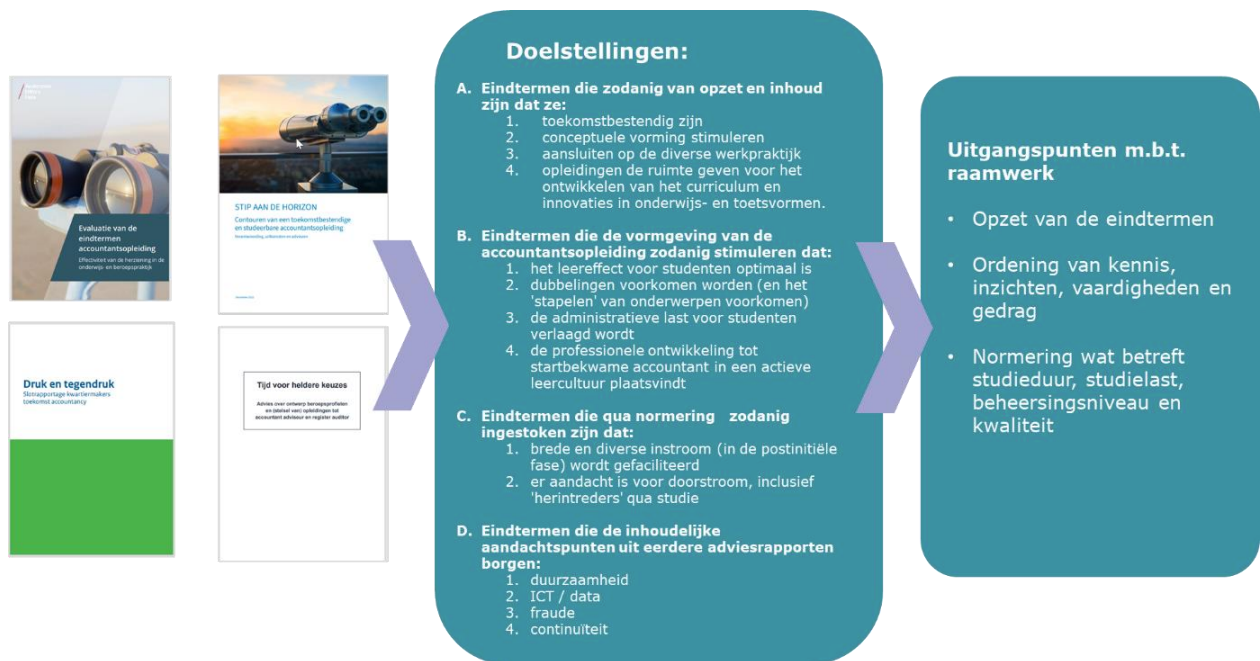
* Voor een definitie of uitleg van de termen aangemerkt met een • zie de begrippenlijst in [bijlage 4.1](#).

CEA heeft de volgende doelstellingen voor de herziening van de eindtermen geformuleerd:

Doelstellingen herziening eindtermen	
A. Eindtermen die zodanig van opzet en inhoud zijn dat ze:	<ol style="list-style-type: none"> 1. toekomstbestendig zijn; 2. conceptuele vorming stimuleren (en het 'stapelen' van onderwerpen voorkomen); 3. aansluiten op de diverse werkpraktijk; 4. opleidingen de ruimte geven voor het ontwikkelen van het curriculum en innovaties in onderwijs- en toetsvormen.
B. Eindtermen die de vormgeving van de accountantsopleiding zodanig stimuleren dat:	<ol style="list-style-type: none"> 1. het leereffect voor studenten optimaal is; 2. dubbelingen voorkomen worden; 3. de administratieve last voor studenten verlaagd wordt; 4. de professionele ontwikkeling tot startbekwame accountant in een actieve leercultuur plaatsvindt.
C. Eindtermen die qua normering zodanig ingestoken zijn dat:	<ol style="list-style-type: none"> 1. brede en diverse instroom (in de postinitiële fase) wordt gefaciliteerd; 2. er aandacht is voor doorstroom, inclusief 'herintreders' qua studie.
D. Eindtermen die de inhoudelijke aandachtspunten uit eerdere adviesrapporten borgen:	<p>Aandacht voor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. duurzaamheid; 2. ICT / data; 3. fraude; 4. continuïteit.

[Bijlage 4.2](#) onderbouwt hoe CEA tot deze doelstellingen is gekomen met een probleemanalyse van de verschillende adviesrapporten en voorgestelde oplossingsrichtingen. In haar analyse heeft CEA ontwikkelingen in het hoger onderwijs, de uitkomsten van haar toezicht en signalen uit het onderwijs- en werkveld meegenomen.

Om deze doelstellingen te realiseren herziet CEA een aantal uitgangspunten die betrekking hebben op de opzet, ordening en normering van de eindtermen. Figuur 1 toont de samenhang tussen de adviesrapporten, de doelstellingen van de herziening eindtermen en de uitgangspunten die CEA wil consulteren en toetsen. De doelstelling wat betreft de inhoudelijke aandachtspunten (D) adresseert CEA uiteindelijk bij het opstellen van de eindtermen.

Figuur 1 Van rapporten naar doelstellingen naar uitgangspunten raamwerk

Gezien de urgentie gaat CEA bij de herziening van de eindtermen uit van de bestaande opzet van het stelsel van accountantsopleidingen en de nu geldende Europese en Nederlandse wet- en regelgeving. De Expertgroep heeft in haar rapport voorstellen gedaan over een andere institutionele inbedding van het opleidings- en permanente educatiestelsel. CEA neemt deze aanbevelingen mee in de herziening eindtermen. Zo blijven de eindtermen zoveel mogelijk toepasbaar in geval van een - eventuele keuze tot - andere institutionele inbedding.

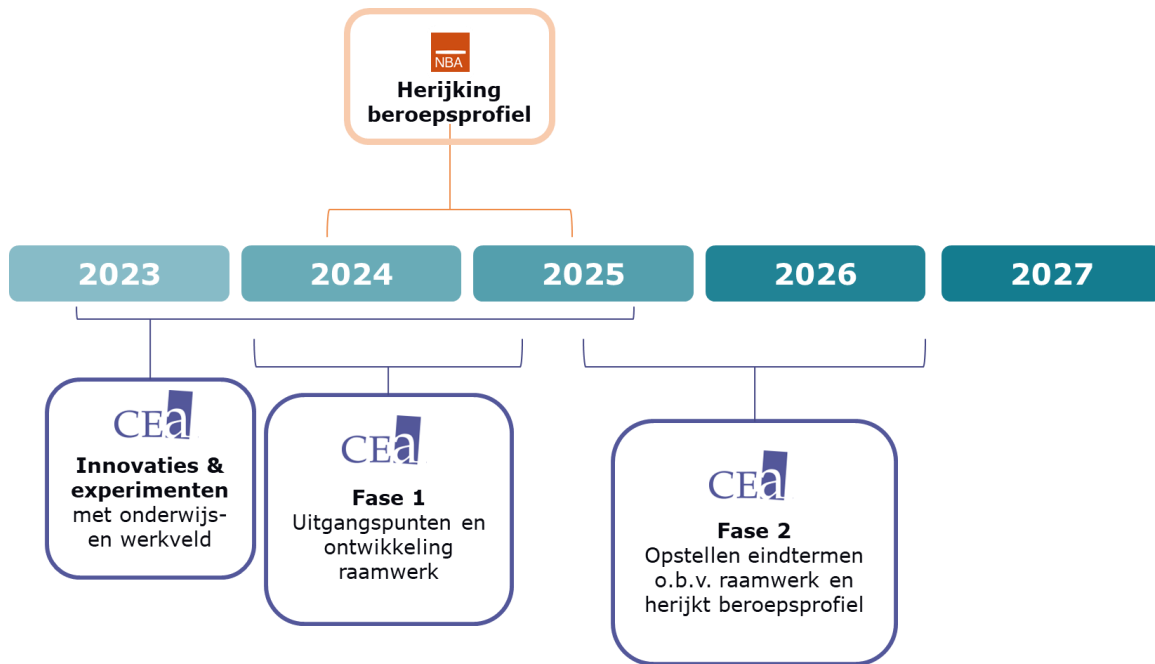
1.3 Aanpak herziening eindtermen

Het project van de herziening van de eindtermen kent een tweetal fases:

Fase 1: Vaststellen van de uitgangspunten van het raamwerk* waarbinnen CEA de eindtermen vormgeeft;

Fase 2: Opstellen van de eindtermen binnen het vastgestelde raamwerk op basis van het herijkte beroepsprofiel.

Bij het vaststellen van de eindtermen neemt CEA het beroepsprofiel in acht. Zoals uit de tijdslijn in figuur 2 hieronder blijkt, herziet de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) op dit moment het beroepsprofiel en verwacht dit tijdens de NBA-ledenvergadering in juni 2025 te behandelen. CEA werkt vooruitlopend op het nieuwe beroepsprofiel aan de herziening van de eindtermen. In de eerste fase heeft CEA NBA op verschillende manieren betrokken.

Figuur 2 Tijdslijn herziening eindtermen

Voor het uitvoeren van de eerste fase van de herziening van de eindtermen is [een kerngroep](#) gevormd. Voor de samenstelling van de kerngroep is uitgegaan van een brede vertegenwoordiging van titulatuur (AA en RA), opleiding (hbo, universiteit en praktijkopleiding), werkomgeving, (MKB / Assurance en kleine / grotere kantoren) en vanzelfsprekend werkervaring.

De kerngroep is vijfmaal bijeengekomen. Samen met het bureau van CEA heeft de kerngroep op basis van de bovengenoemde rapporten gekeken naar:

- Welke wet- en regelgeving van toepassing is en welke bepalingen van belang zijn om rekening mee te houden bij het ontwerp van het raamwerk?
- Wat we kunnen leren van vergelijkbare beroepsopleidingen van andere sectoren?
- Welke raamwerken het middelbaar en hoger beroepsonderwijs hanteert voor kwalificatiestructuren? Wat zijn hiervan de voor- en nadelen in de context van de accountantsopleiding?
- Hoe het praktijkonderwijs is georganiseerd? Welke (on)mogelijkheden zijn er om praktijk en theorie meer te kunnen integreren?
- Welke relevante onderwijskundige ontwikkelingen er zijn op het gebied van toetsing en didactiek?
- Hoe de accountantsopleidingen in andere landen zijn georganiseerd en wat we daarvan kunnen leren in de Nederlandse context?

Vervolgens heeft de kerngroep op basis van de uitkomsten onderzocht hoe CEA met het raamwerk haar doelstellingen kan bereiken. De kerngroep heeft CEA geadviseerd het raamwerk van de eindtermen op een aantal punten te herzien.

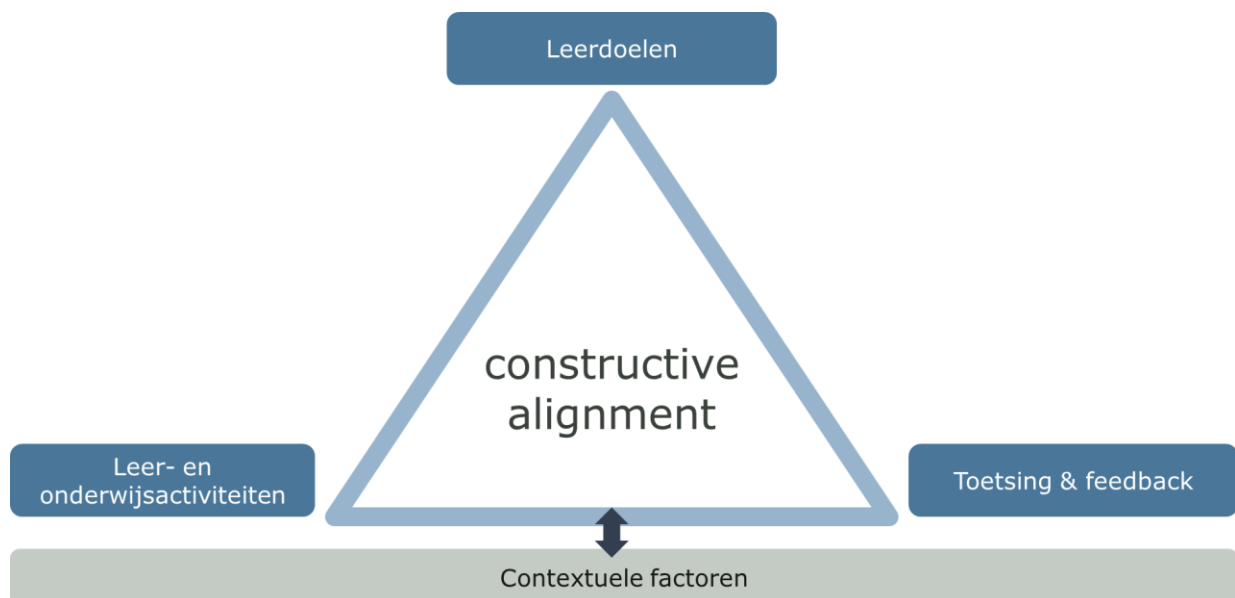
Constructive & strategic alignment van de accountantsopleiding

CEA heeft aansluitend de adviezen van de kerngroep besproken. In haar analyse heeft CEA de uitkomsten uit haar doorlopend toezicht van de opleidingen

meegenomen, net als de eerste evaluaties van de experimenten. Verder heeft CEA de impact op alle betrokkenen in ogenschouw genomen en de adviezen getoetst op haalbaarheid en uitvoerbaarheid. Hierbij is CEA begeleid door een onderwijskundig expert.

Naast onderzoek naar wat de kenmerken zijn van een goede opleiding voor een student, heeft CEA gekeken naar wat dit betekent voor alle betrokkenen bij de accountantsopleiding en voor CEA in haar rol als toezichthouder. In de huidige governance van de accountantsopleiding zijn de verantwoordelijkheden namelijk bij verschillende partijen belegd. Dit vraagt dus samenwerking en afstemming.

Bij het formuleren van de uitgangspunten en mogelijkheden voor het raamwerk is CEA uitgegaan van de concepten 'constructive alignment' en 'strategic alignment'. Bij het onderwijskundig concept constructive alignment⁴ verwijst *constructive* naar de manier waarop mensen leren. Goed onderwijs houdt rekening met het feit dat studenten bij het ontwikkelen van kennis en vaardigheden steeds voortbouwen op wat ze eerder hebben geleerd. *Alignment* verwijst naar een goede afstemming tussen de drie pijlers van onderwijs: doelen, toetsen en het onderwijsprogramma (zie figuur 3). Vanuit een onderwijskundige blik is constructive alignment een voorwaarde voor de kwaliteit van een opleiding of curriculum, dat wil zeggen dat doelen, toetsing en onderwijs goed op elkaar afgestemd moeten zijn. Om constructive alignment op alle niveaus te kunnen realiseren, is weer een goede afstemming nodig tussen de verschillende bestuurs- en uitvoeringslagen die bij een opleiding zijn betrokken⁵.

Figuur 3 Constructive Alignment (Biggs, 1996, Fink, 2013)

⁴ J. Biggs, *Enhancing teaching through constructive alignment*, Higher Education, (1996), <https://doi.org/10.1007/BF00138871>; L. D. Fink, *Creating significant learning experiences: An integrated approach to designing college courses* (Jossey-Bass, 2013)

⁵ J. Cohen-Schotanus, K. Visser & J. Brouwer, *Werken aan de kwaliteit van hoger onderwijs* (Boom, 2024)

Een goede opleiding gaat dus uit van een sterke, gedeelde visie die door *alle* betrokkenen wordt uitgedragen en die de leidraad vormt voor de inrichting van het onderwijs. De verantwoordelijkheden en bevoegdheden zijn goed verdeeld over verschillende (bestuurs)lagen en is er nauwe afstemming en samenwerking tussen de betrokken partijen. Voor de accountantsopleiding betekent dit dat de eindtermen in samenhang zijn met de visie van de opleidingen op leer- en onderwijsactiviteiten en hun visie op toetsing en tussentijdse feedback.

CEA heeft een bepalende rol met het vaststellen van de eindtermen en het toezicht op de accountantsopleiding. De eindtermen zijn een vertaling van het beroepsprofiel naar een visie op het eindniveau van de startbekwame accountant, de leeruitkomsten*. Het is aan de opleidingen om hier aansluitend invulling aan te geven in onderwijsprogramma's, leerdoelen* en toetsprogramma's. In haar rol als toezichthouder bewaakt CEA vervolgens de samenhang tussen de eindtermen, de onderwijsvisie en het toetsingskader van een opleiding. Dit betekent dat CEA bij het consulteren en toetsen van de uitgangspunten en mogelijkheden in [hoofdstuk 3](#) niet alleen zal kijken naar hoe met de opleiders en het werkveld voor studenten een meer aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede accountantsopleiding kan worden gerealiseerd maar ook wat dit betekent voor haar eigen toezicht.

2 Kaders voor het herzien van de eindtermen

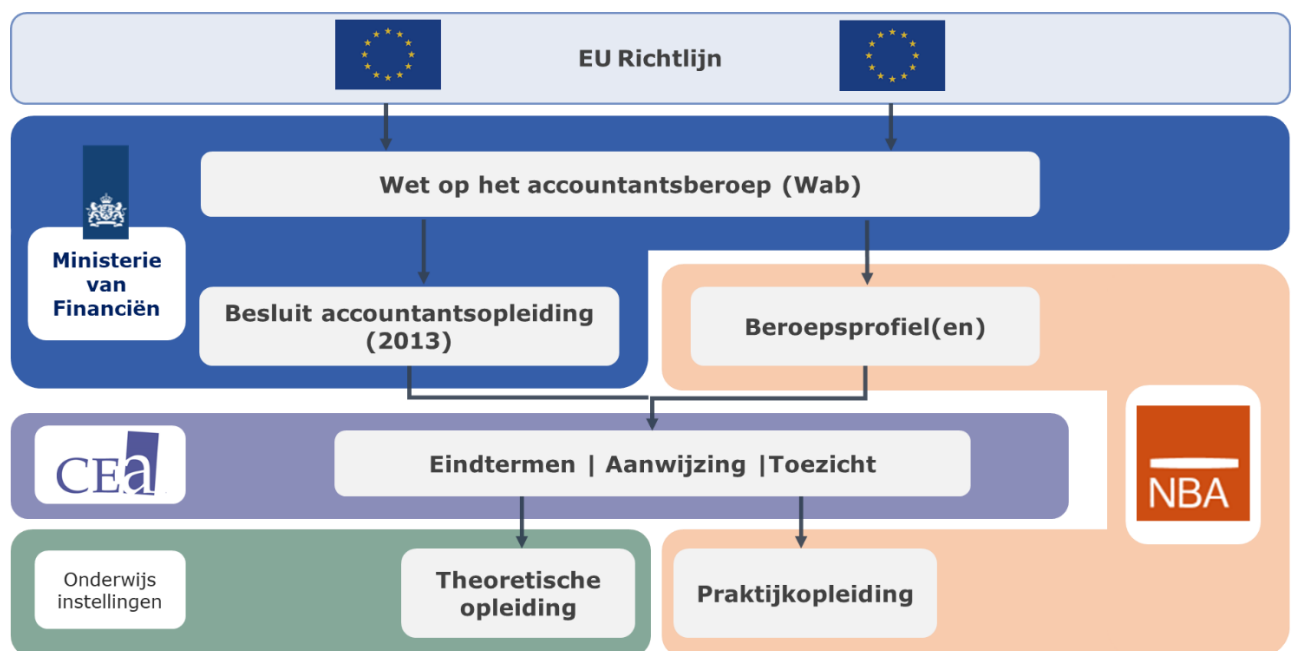
Accountant is een wettelijk beschermde titel vanwege zijn belangrijke taak in de maatschappij: vertrouwenspersoon van het maatschappelijk verkeer. Net als voor het accountantsberoep gelden daarom voor de accountantsopleiding wet- en regelgeving. Deze hebben betrekking op:

1. inhoud van de opleiding;
2. normering van studieduur, studielast en beheersingsniveau;
3. taken en verantwoordelijkheden.

Diverse adviezen van onder meer de Expertgroep vragen om wetswijzigingen die niet op korte termijn te realiseren zijn. Gezien de urgentie om tot verandering te komen wil CEA nu stappen zetten om de accountantsopleiding aantrekkelijk te maken en up to date te houden. Het afwachten van de benodigde wetswijzigingen resulteert in een ongewenste vertraging. Volgens CEA is binnen de huidige kaders al veel mogelijk om tot herziening te komen. Dit hoofdstuk beschrijft de bestaande kaders en waar CEA ruimte ziet om de accountantsopleiding van kwalitatief goed niveau te houden en aantrekkelijker en meer studeerbaar te maken.

2.1 De wettelijke vereisten aan de accountantsopleiding in Nederland

De wet- en regelgeving rondom de accountantsopleiding is vastgelegd op zowel Europees als Nederlands niveau. De [EU Auditrichtlijn 2006/43/EG](#) is opgenomen in de [Wet op het accountantsberoep \(Wab\)](#). Verder is er ook het [Besluit accountantsopleiding \(2013\)](#). Bij wet is de Nederlandse beroepsorganisatie ingesteld, de NBA. Deze beheert het register van accountants. Hiervoor stelt ze het [beroepsprofiel](#) op en ook regels en normen die de Nederlandse accountantsopleiding raken. De figuur hieronder toont een overzicht van en samenhang in het wettelijk kader waarin CEA opereert.

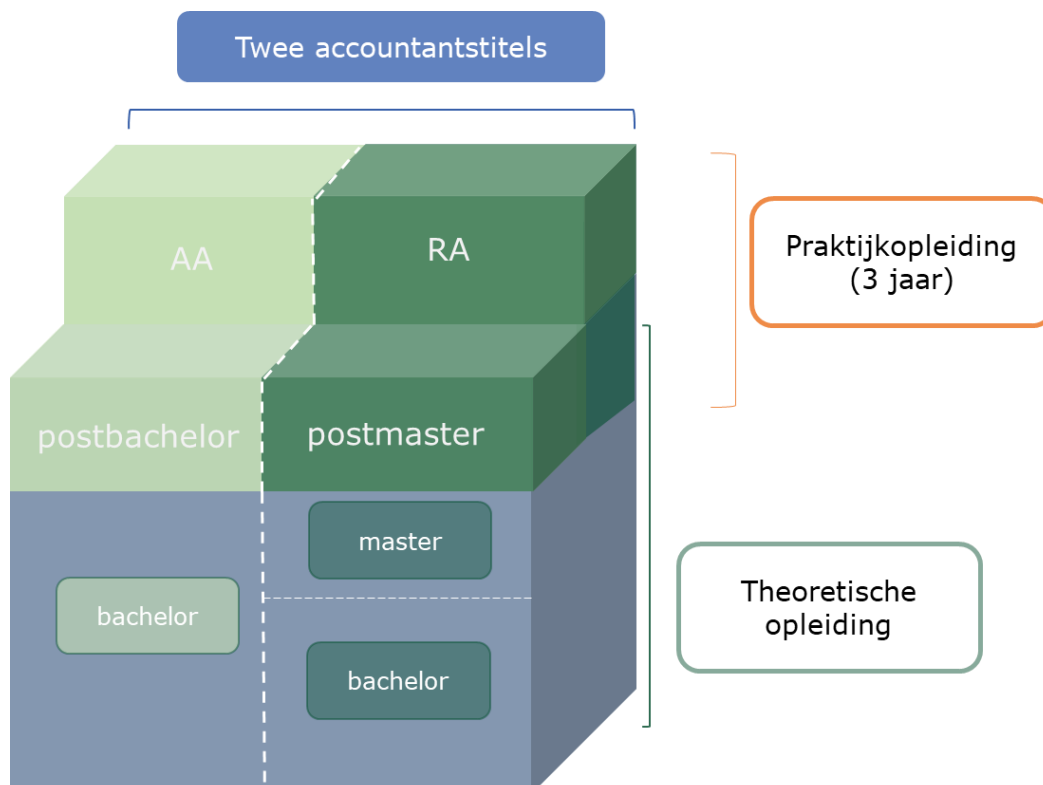
Figuur 4 Wettelijk kader van Nederlandse accountantsopleiding

In dit hoofdstuk legt CEA verder uit hoe het huidige juridisch kader de inhoud, opzet en governance hiervan bepaalt.

Voor de accountantsopleiding is wettelijk bepaald:

1. Welke theoretische vakgebieden aan bod moeten komen in de opleiding voor de wettelijke controles van jaarrekeningen (zie [EG-richtlijn 2006/43 artikel 8](#)). Een aantal vakgebieden moet specifiek getoetst worden in een vakbekwaamheids-examen op universitair of gelijkwaardig niveau (een hbo-professional masterniveau valt hier formeel ook onder), waarin begrepen minimaal één schriftelijk examengedeelte. Dit betekent dat deze onderwerpen dus verplicht aan bod moeten komen in de opleiding;
2. Dat naast de titel tot wettelijke controleur Registeraccountant (RA) specifiek voor Nederland de accountantstitel Accountant Administratieconsulent (AA) geldt. Een vereiste voor de RA-titel is een wetenschappelijke master en voor de AA-titel een bachelor. Voor beide titels moet een kandidaat na afronding van de initiële fase een postmaster (RA) of postbacheloropleiding (AA) volgen;
3. Dat naast theoretisch (hoger) onderwijs een minimaal driejarige praktijkopleiding hier onderdeel van is. De praktijkopleiding tot wettelijke controleur moet tenminste twee jaar bij een wettelijk(e) auditor/auditkantoor gevolgd worden.

Op hoofdlijnen is de structuur van de accountantsopleiding in Nederland als volgt (figuur 5):

Figuur 5 Structuur Nederlandse accountantsopleiding

Hoewel in formele zin de [Wet op het hoger onderwijs \(WHW\)](#) voor CEA niet van toepassing is, is dat wel het geval voor het merendeel van de initiële en aangewezen postinitiële opleidingen. CEA houdt rekening met de WHW om tegemoet te komen aan onder meer de voorschriften voor studiepunten en vormgeving van het onderwijs.

2.2 Verantwoordelijkheden rondom de accountantsopleiding

In de huidige wet- en regelgeving zijn ook de verantwoordelijkheden voor de accountantsopleiding op verschillende plekken belegd. De huidige governance omvat aldus meerdere partijen met een specifieke rol voor CEA.

Wanneer een kandidaat zich als accountant in het NBA-register wil inschrijven, moet de kandidaat een theoretische en een driejarige praktijkopleiding tot accountant hebben afgerond. Het diploma voor de theoretische opleiding wordt uitgegeven door universiteiten en hogescholen. NBA is [eindverantwoordelijk](#) voor het diploma voor de praktijkopleiding en het afnemen van het slotexamen. NBA heeft de verantwoordelijkheid voor de praktijkopleidingen tot RA en AA gemandateerd aan de Raad voor de Praktijkopleidingen (RPO).

CEA is [bij wet](#) ingesteld en heeft een aantal taken. Deze hebben zowel betrekking op de inhoud van de accountantsopleiding als het toezicht daarop:

1. CEA stelt de eindtermen* van de accountantsopleiding vast. CEA bepaalt over welke kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag iemand moet beschikken en ook aan welke norm hij dient te voldoen om zich te kwalificeren als startbekwame accountant. CEA neemt hierbij [de wettelijke eisen en het beroepsprofiel van NBA](#) in acht.
2. CEA wijst daarnaast universiteiten en hogescholen aan die de theoretische opleiding tot accountant mogen verzorgen en het diploma uitgeven. Deze onderwijsinstellingen hebben aan CEA aangetoond dat hun initiële en/of postinitiële opleiding tot accountant (gedeeltelijk) aan de eindtermen voldoet.
3. De aangewezen hogescholen en universiteiten en de RPO vertalen de eindtermen naar opleidings- en toetsprogramma's voor respectievelijk het theoretisch – en het praktijkdeel. CEA houdt vervolgens toezicht op de theoretische opleidingen en de praktijkopleidingen;
4. CEA toetst of NBA accountants met een buitenlands diploma die zich in het NBA-register willen inschrijven conform de geldende eindtermen heeft beoordeeld.

Om haar taken uit te voeren ziet CEA het als haar missie om een actieve bijdrage te leveren aan de kwaliteit van accountantsopleidingen. CEA formuleert eindtermen vanuit wet- en regelgeving, actuele ontwikkelingen en maatschappelijke verwachtingen en houdt risico gestuurd toezicht. CEA doet dit om de kwaliteit van startbekwame accountants te borgen. Daarnaast wil CEA de opleidingen stimuleren om praktijkgerichte, studeerbare, innovatieve en attractieve opleidingen aan te bieden. CEA is zich er bewust van dat het een zaak is van meerdere partijen. Het vergt tijd en eendrachtige samenwerking tussen

* Voor een definitie of uitleg van de termen aangemerkt met een • zie de begrippenlijst in [bijlage 4.1](#).

alle betrokkenen is noodzakelijk. In haar rol stelt CEA zich dan ook helder en verbindend op om gezamenlijk hierin op te trekken.

2.3 Huidig onderwijs- en opleidingsmodel

CEA beschrijft de eindtermen aan de hand van een (onderwijs)raamwerk*, ook wel kwalificatiestructuur* genoemd. Het raamwerk geeft aan hoe de benodigde competenties* zijn geordend en welke normen er gelden om kwantitatief of kwalitatief vast te stellen dat iemand zich kwalificeert als startbekwaam accountant. Het biedt daarmee een gestandaardiseerd fundament waarop onderwijsinstellingen en RPO hun opleidings- en toetsprogramma's kunnen ontwikkelen en aanpassen. Hierboven zijn de juridische kaders geschetst die de inhoud en normen van de accountantsopleiding bepalen, net als de governance ervan. CEA beschrijft hieronder hoe binnen deze kaders invulling is gegeven met de huidige eindtermen (2016) en volgens welk raamwerk. In hoofdstuk 3 geeft CEA aan waar ruimte is om naar een studeerbare, aantrekkelijke en kwalitatief goede accountantsopleiding te bewegen.

Vanuit een gezamenlijke visie op de accountantsopleiding hebben NBA en CEA in 2014 uitgangspunten voor het huidige raamwerk vastgesteld: zie hiertoe figuur 6 hieronder. De accountantsopleiding bevat een 'common body of knowledge' die voor alle typen accountants gelijk is en een tweetal oriëntaties, die specifiek opleiden voor de beroepspraktijk.

Een student kan kiezen uit:

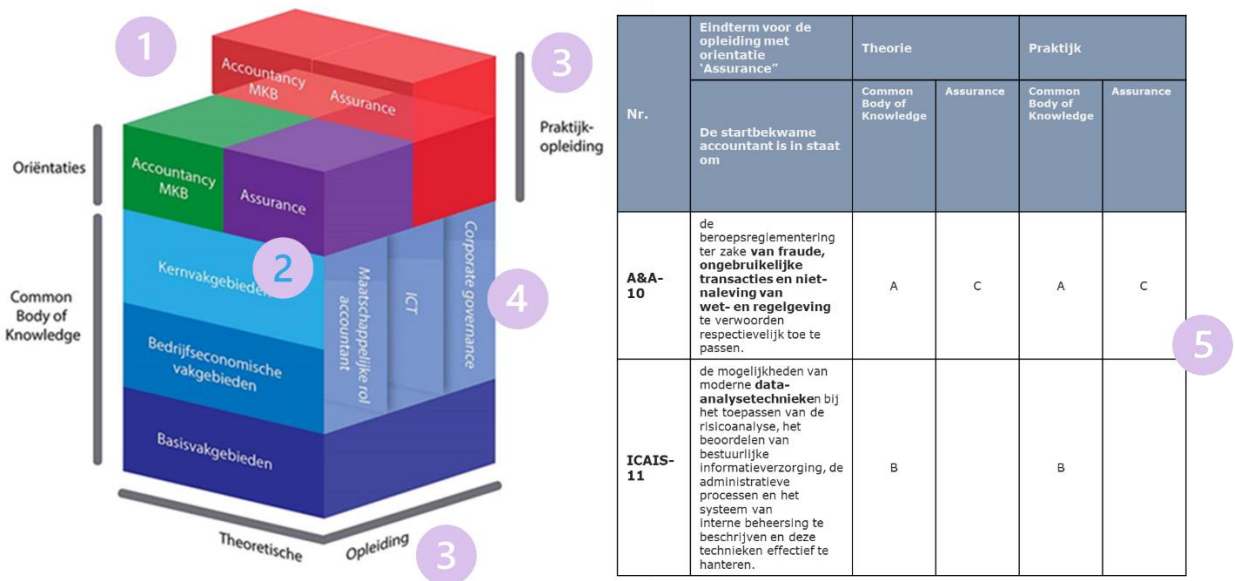
- de oriëntatie 'Assurance' die vooral gericht is op het verschaffen van assurance en (de wettelijke) controle of
- de oriëntatie 'Accountancy-MKB', gericht op bedrijfsvoering en hiermee samenhangende advieswerkzaamheden.

De opleiding resulteert uiteindelijk in de accountantstitel:

- Accountant Administratieconsulent (AA) of
- Registeraccountant (RA).

Voor het ontwerp van het huidige raamwerk heeft CEA vervolgens een aantal uitgangspunten afgestemd met het onderwijs- en werkveld die in samenhang de basis vormen waarop de hogescholen, universiteiten en RPO hun huidige programma's hebben gebouwd. Per oriëntatie wordt onderscheid gemaakt in verschillende vakgebieden (2, zie nummering in figuur 6 hieronder). Per vakgebied zijn de eindtermen uitgewerkt waarin we een onderscheid kennen voor de theorie- en praktijkopleiding (3). Het raamwerk kent extra dimensies door streams (aandachtsgebieden, 4) en (niet in het schema zichtbaar) de generieke eindtermen. Tenslotte heeft CEA normen vastgesteld voor de studielast, -duur en het beheersingsniveau. Per eindterm is een beheersingsniveau bepaald waar een student aan moet voldoen (5). Voor de theoretische opleiding heeft CEA per vakgebied ECTS-normen* bepaald en voor de praktijkopleidingen een urennormⁱ.

ⁱ De normering van huidige eindtermen zijn te raadplegen in het rapport Eindtermen Accountantsopleidingen van januari 2021 via <https://www.cea.nl/siteassets/archief/eindtermen/eindtermen->

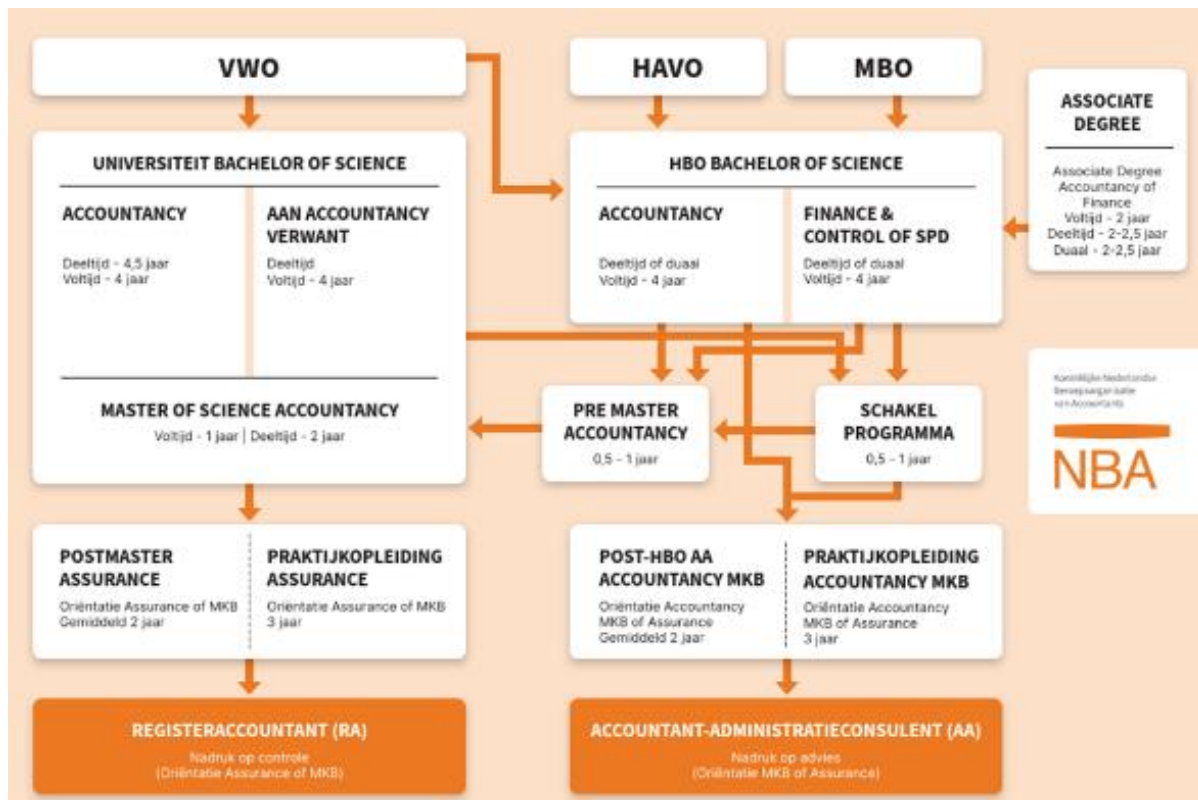
Figuur 6 Samenhang uitgangspunten raamwerk eindtermen 2016

Momenteel kan een student bij [negen postnitiële AA-opleidingen](#) en [acht RA-opleidingen](#) het theoretisch gedeelte van de accountantsopleiding volgen. De onderwijsvorm is divers: onderwijs vindt zowel in rijks bekostigde als - onbekostigde vorm plaats. Ook kent het stelsel zowel voltijd- als deeltijdvarianten. Het postnitiële deel van de opleiding is altijd in deeltijd.

Wanneer een student een bachelor (AA) of master (RA) heeft afgerond, kan hij beginnen met de praktijkopleiding bij RPO. Het doel is om relevante werkervaring op te doen en de theoretische kennis en competenties in de beroepspraktijk leren toe te passen. [RPO heeft 18 stagebureaus](#) erkend die het opleidings- en toetsprogramma van RPO uitvoeren. Een aantal onderdelen zoals de nulmeting of het referaat kan een student volgen [bij een instelling die door RPO is geaccrediteerd](#).

Met het huidige opleidingsmodel en de governance heeft een student een variatie aan mogelijkheden om de opleiding tot accountant te volgen. Deze zijn in onderstaand figuur weergegeven.

[accountantsopleidingen/actuele-eindtermen/rapport-eindtermen-2016-versie-1.4-geldig-vanaf-01-09-2021.pdf](#)
De normering voor de oriëntatie Assurance staat op pagina 55-56 en voor de oriëntatie Accountancy-MKB op pagina 100-102.

Figuur 7 Opleidingschema Accountancy (bron: <https://www.nba.nl/opleiding/accountant-woorden/opleiding-tot-accountant/>)

CEA wil met de herziening van de eindtermen voor studenten een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede accountantsopleiding stimuleren. De drie pijlers hiervan zijn (1) een gedeelde visie en doelen ofwel de eindtermen, (2) leer- en onderwijsactiviteiten en (3) toetsing en feedback. De samenhang tussen deze pijlers is belangrijk net als de uitwerking hiervan door alle betrokkenen.

in de huidige governance zullen partijen elk hun verantwoordelijkheid moeten nemen maar ook gezamenlijk moeten optrekken. CEA wil dit nog meer in beweging zetten. Het raamwerk voor de herziene eindtermen moet hiervoor ruimte bieden en een verdere aanzet geven om (onderling) tot goede afspraken te komen. Met dat streven heeft CEA de opzet, ordening en normering van de eindtermen herzien.

3 Uitgangspunten voor het raamwerk

Binnen de bestaande (juridische) kaders ziet CEA ruimte om naar een studeerbare, aantrekkelijke en kwalitatief goede accountantsopleiding te bewegen. Dit hoofdstuk presenteert hiervoor de uitgangspunten en mogelijkheden voor het raamwerk* van de herziene eindtermen*. Per uitgangspunt is aangegeven welke van de (sub)doelstellingen CEA hiermee wil realiseren (zie [paragraaf 1.2](#)) en welke vragen CEA haar stakeholders in [deze consultatie](#) voorlegt.

3.1 Eindtermen op basis van leeruitkomsten

Om een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede opleiding aan te kunnen bieden wil CEA de eindtermen zodanig formuleren dat ze van voldoende hoog abstractieniveau zijn om toekomstige ontwikkelingen in de opleiding vorm te kunnen geven zonder dat eindtermen aangepast moeten worden en dus bij ontwikkelingen in het beroep relevant en actueel blijven. Dit geeft de theoretische- en praktijkopleidingen de ruimte de opleidings- en toetsprogramma door te ontwikkelen en te innoveren in de vormgeving daarvan.

De drie pijlers van goed onderwijs zijn (1) een gedeelde visie en doelen, (2) leer- en onderwijsactiviteiten en (3) toetsing en feedback (zie [paragraaf 1.3](#)). De samenhang tussen de eindtermen (visie) en de uitwerking hiervan door betrokkenen is daarom essentieel voor het neerzetten van een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede accountantsopleiding.

Waar toe leiden we op? Wat kent, kan en begrijpt een startbekwame accountant wanneer deze een accountantsopleiding heeft afgerond? Met daarop aansluitend: hoe verhoudt de startbekwame accountant zich tot collega's, klanten en de maatschappij? Antwoord op deze vragen is leidend voor het bepalen van de eindtermen.

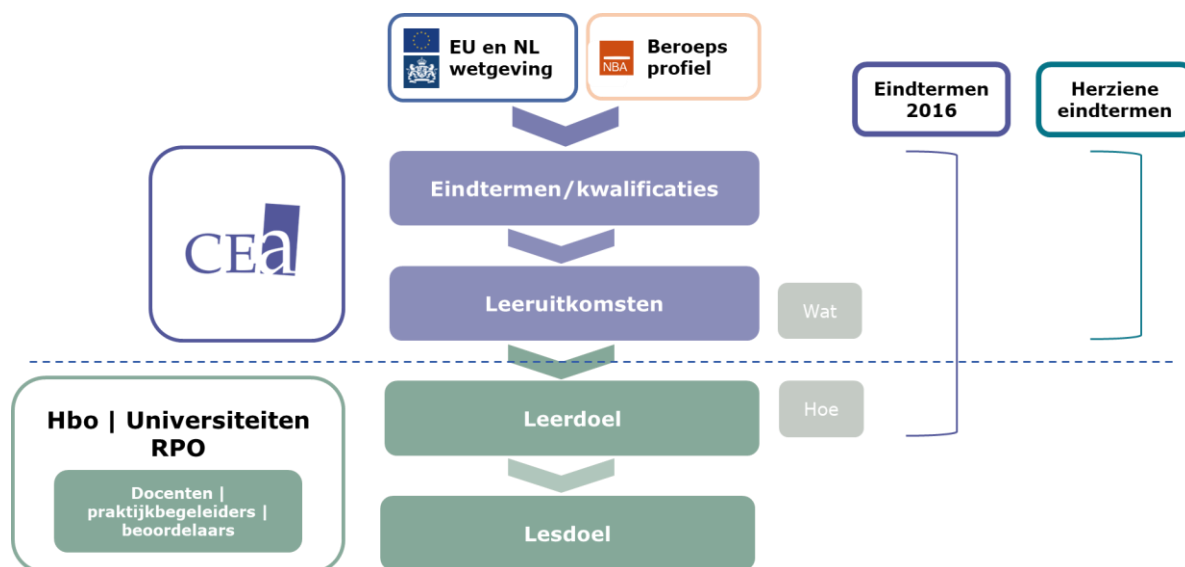
Als we naar de huidige eindtermen kijken dan zien we dat deze behoorlijk gedetailleerd zijn beschreven. Hierdoor kunnen de huidige eindtermen onbedoeld voorschrijvend zijn als het gaat om lesinhoud- en vorm. Sommige onderwijsinstellingen, RPO en het werkveld ervaren dit als een knelpunt wanneer ze adequaat willen reageren op veranderingen in de maatschappij en het beroep⁶. Ontwikkelingen gaan snel waardoor accountants met nieuwe uitdagingen en nieuwe elementen in hun werk te maken krijgen. De aankomende EU-duurzaamheidsrichtlijn en ontwikkelingen op het gebied van AI stellen bijvoorbeeld nieuwe eisen en/of vragen andere kennis en vaardigheden. Om actueel en relevant te blijven, is de neiging aanwezig om onderwerpen te stapelen boven op de gedetailleerde eindtermen. Dit verhoogt de studiedruk op studenten en maakt de accountantsopleiding in totaliteit minder aantrekkelijk.

* Voor een definitie of uitleg van de termen aangemerkt met een • zie de begrippenlijst in [bijlage 4.1](#).

⁶ Zie ook Kwartiermakers toekomst accountancy, slotrapportage *Druk en Tegendruk*, (oktober 2023) en Andersson, Elffers Felix, *Evaluatie van de eindtermen accountantsopleiding, effectiviteit van de herziening in de onderwijs- en beroepspraktijk*, (december 2022)

CEA streeft naar toekomstbestendige eindtermen die opleidingen ruimte biedt om hun programma's te actualiseren en door te ontwikkelen. Daarom formuleert CEA de herziene eindtermen op een voldoende hoog abstractieniveau. Alleen wat betekent dit voor het raamwerk en hoe de benodigde kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag van een startbekwame accountant zijn beschreven? Om een voldoende hoog abstractieniveau van de eindtermen te borgen, beschrijft het nieuwe raamwerk de eindtermen vanuit leeruitkomsten*. Leeruitkomsten beschrijven wat een student moet weten, begrijpen of toepassen na een leertraject en bevatten het meetbare (kwalificerende) resultaat van een eindterm. Bij leeruitkomsten gaat het dus om de uitkomsten van het leerproces. Deze leeruitkomsten staan los van de onderwijsinhoud en het curriculum, de studieomvang en -belasting, de studieduur, de organisatie van het onderwijs, de wijze van instructie en waar het onderwijs wordt gegeven⁷.

Aansluitend is het aan de opleidingen om te bepalen op welke wijze studenten het eindniveau het beste kunnen bereiken. Vanuit de leeruitkomsten maken onderwijsinstellingen en RPO een vertaling naar het opleidingsprogramma (leer- en lesdoelen*) die bijdragen aan het realiseren van leeruitkomsten⁸. Leerdoelen* geven aan wat van de student verwacht wordt na het volgen van een onderwijseenheid, zoals bijvoorbeeld een module of een cursus. Lesdoelen, daarentegen, focussen op wat een student aan het einde van een specifieke les moet bereiken. De eindtermen en leeruitkomsten beschrijven *wat* de student geacht wordt te hebben geleerd op gebied van kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag, terwijl de leer- en lesdoelen vooral ingaan op *hoe en waar / wanneer* onderwijsinstellingen of RPO het onderwijs verzorgen (zie de figuur 8 hieronder).

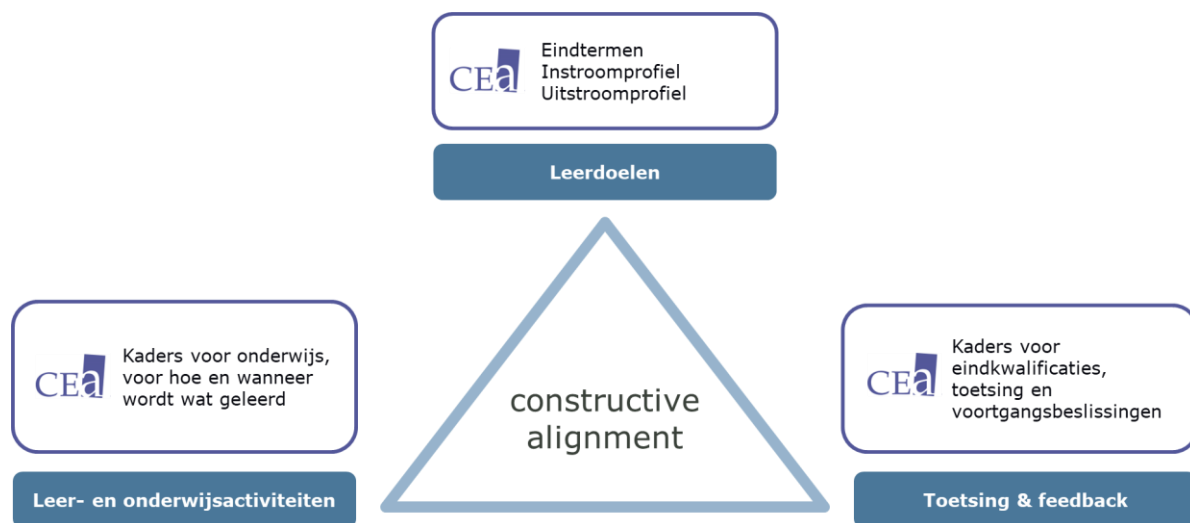

Figuur 8 Onderscheid kwalificaties / leeruitkomsten / leerdoelen / lesdoelen in relatie tot de eindtermen

⁷ NVAO, *Beoordeling bestaande experimenten leeruitkomsten*, (2019). Geraadpleegd van <https://www.nvaio.net/files/attachments/.459/Beoordeling-bestaande-experimenten-leeruitkomsten.pdf>.

⁸ W. Peeters, "Van leerdoelen naar leeruitkomsten," (september 2018). Geraadpleegd van <https://www.vernieuwewonderwijs.nl/van-leerdoelen-naar-leeruitkomsten>

Onderwijsinstellingen en RPO hebben zo meer ruimte om op basis van hun leer- en lesdoelen (hoe) het opleidings- en toetsprogramma te ontwikkelen en te verzorgen. CEA houdt daarbij toezicht op de theoretische- en praktijkopleidingen en beoordeelt of de eindtermen zijn behaald. Daarvoor stelt het op strategisch niveau kaders vast voor onderwijs en toetsing. De eindtermen vormen samen met deze strategische kaders een leidraad voor de inrichting van de accountantsopleiding: wat moet een startbekwame accountant kunnen na het afronden van de opleiding? De opleidingen vertalen dit op tactisch niveau naar opleidingsprogramma's met daaraan gerelateerde toetsing en werken dit operationeel verder uit. De samenhang tussen de eindtermen en de kaders is te zien in figuur 9 hieronder.

Figuur 9 Constructive alignment: verantwoordelijkheden CEA

Omdat CEA het raamwerk met herziene eindtermen baseert op de kernwerkzaamheden en kerncompetentiesⁱ van het beroepsprofielⁱ, is het advies aan NBA bij de herijking van het profiel de kernwerkzaamheden en kerncompetenties concreet en zo tijdloos mogelijk te formuleren⁹. Zo legt het beroepsprofiel een goede en toekomstbestendige basis voor de vertaling naar de herziene eindtermen.

ⁱ De huidige verordening op het beroepsprofiel is te raadplegen via: [Regelgeving beroepsorganisatie \(nba.nl\)](https://www.nba.nl/regelgeving-beroepsorganisatie)

⁹ Zie ook: Expertgroep, *Tijd voor heldere keuzes*. Pagina 11, paragraaf 3.2 (september, 2023)

Consultatie - eindtermen op basis van leeruitkomsten

Uitgangspunt:

Het nieuwe raamwerk beschrijft de eindtermen op basis van leeruitkomsten met op strategisch niveau kaders voor het onderwijs- en toetsprogramma. Onderwijsinstellingen en RPO zijn aansluitend verantwoordelijk voor het opleidings- en toetsprogramma dat wil zeggen het ontwerp van leer- en lesdoelen en de onderwijs- en toetsvormen.

Consultatievragen:

1. Welke kansen ziet u (bij het ontwerpen en invullen van het opleidings-en toetsprogramma) wanneer CEA de eindtermen beschrijft op basis van leeruitkomsten?
2. Welke belemmeringen ziet u (om dit te realiseren)?

3.2 Themagericht raamwerk

CEA wil de herziene eindtermen themagericht ordenen. Dit biedt opleidingen meer ruimte voor het ontwikkelen van hun programma's en het innoveren in onderwijs- en toetsvormen. Met deze opzet en ordening stimuleert CEA ook conceptuele vorming en sluiten de eindtermen aan op de diverse werkpraktijk.

Bij een themagericht raamwerk dient het thema als leidraad voor het onderwijsproces. Een thema verwijst naar een centraal onderwerp of concept dat de leerstof structureert en verbindt met de praktijk. Verder worden met thema's verschillende onderwerpen/vakken geïntegreerd rond een centraal onderwerp, wat studenten helpt om verbindingen te leggen tussen verschillende kennisgebieden¹⁰. Het stimuleert dus het conceptueel denken. Het werken met thema's ondersteunt ook interdisciplinair leren, zoals beschreven door Fogarty en Pete¹¹. Verder voorkomt deze benadering het 'stapelen' van detailkenniscomponenten in de opleiding wat het toekomstbestendig maakt.

Door de eindtermen themagericht in te steken wil CEA een beweging inzetten naar een meer studeerbare en aantrekkelijke accountantsopleiding. Een opleiding ingericht op thema's vergroot het inzicht en het overzicht van de studenten ten aanzien van de samenhang tussen praktijk en theorie. Zo wordt voor de student de aansluiting op, herkenbaarheid in, en relevantie voor de praktijk vergroot. Dit werkt motiverend, ondersteunt het leerproces en geeft meer betekenis aan het werk in de praktijk.¹²

¹⁰ S. M. Drake & J. L. Reid, *Integrated curriculum: Teaching with the world in mind* (Teachers College Press, 2018).

¹¹ R. Fogarty & B. M. Pete, *How to integrate the curricula* (Corwin Press, 2009).

¹² S. M. Drake & J. L. Reid, *Integrated curriculum: Teaching with the world in mind* (Teachers College Press, 2018).

Thema's kunnen op verschillende manieren worden ingestoken, bijvoorbeeld:

- beroepsactiviteiten,
- beroepsproducten en/of
- kritische beroepssituaties.

De vraag is dan welke thema's de leidraad moeten zijn voor de accountantsopleiding? Om tot een gedragen keuze te komen, vraagt CEA eerst haar stakeholders op basis van welke thema's de eindtermen in te richten.

Het raamwerk van de huidige eindtermen heeft een vakgerichte benadering. Hiermee sluit CEA aan op EU wet- en regelgeving waarin is bepaald dat de theoretische kennis van een startbekwame accountant bepaalde vakgebieden omvat ([EG-richtlijn 2006/43, artikel 8](#)). Deze wettelijke bepaling hoeft CEA er niet van te weerhouden om het raamwerk themagericht in te steken. Wel dient de koppeling van de thema's met de vakgebieden inzichtelijk te zijn zodat herleidbaar is op welke wijze de vakgebieden gedekt zijn.

Een themagericht raamwerk betekent overigens niet dat een onderwijsinstelling of RPO verplicht is haar opleidings- en toetsprogramma thematisch in te steken. De keuze is aan de opleiding om het programma te baseren op de thema's en/of de vakgebieden. Dit is afhankelijk van de visie van de opleiding. Voor CEA's toezicht geeft de opleiding bij een insteek vanuit vakgebieden aan hoe de verschillende thema's zijn afgedekt.

CEA begrijpt dat een thematische inrichting van het programma een omslag betekent voor een opleiding. Het vraagt een andere wijze van inrichting van onderwijs en toetsing. CEA realiseert zich dat het herontwerpen van het opleidingsprogramma ook mogelijk tot aanpassingen in de organisatie leidt. Vakgroepen en vakdocenten krijgen bij een onderwijsinstelling een vakoverstijgende focus. RPO kan haar programma insteken op activiteiten of producten bij kantoren. Gezamenlijk kunnen RPO en onderwijsinstellingen de programma's op elkaar afstemmen om het leerproces voor studenten te stroomlijnen en optimaliseren. Door het raamwerk themagericht in te steken wil CEA partijen de ruimte geven om deze beweging in te zetten.

Consultatie – themagericht raamwerk

Uitgangspunt:

Het raamwerk beschrijft de eindtermen themagericht.

Consultatievragen:

1. Welke kansen ziet u als het gaat om een thematische insteek?
2. Welke belemmeringen ziet u als het gaat om een thematische insteek?
3. Voor welke (max 6) thema's zou u kiezen voor de oriëntatie Assurance en/of Accountancy-MKB?

3.3 Theorie en praktijk geïntegreerd in de eindtermen

In het huidige raamwerk maakt CEA onderscheid tussen eindtermen voor het theoretische en voor het praktijkdeel van de accountantsopleiding. Integratie van theorie en praktijk draagt bij aan een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede opleiding. Daarover is in brede zin overeenstemming zichtbaar. CEA wil dit stimuleren en neemt als uitgangspunt voor het raamwerk een geïntegreerde set van eindtermen. Dit draagt bij aan meerdere doelstellingen. Met deze opzet en ordening van de eindtermen sluit de opleiding aan op de diverse werkpraktijk en stimuleert het betrokkenen de accountantsopleiding zodanig vorm te geven dat:

- a. het leereffect voor studenten optimaal is;
- b. dubbelingen voorkomen worden;
- c. de administratieve last voor studenten verlaagd wordt;
- d. de professionele ontwikkeling tot startbekwame accountant in een actieve leercultuur plaatsvindt.

Integratie van theorie en praktijk in de accountantsopleiding verhoogt de aantrekkelijkheid van de opleiding omdat studenten hun studie in de context van hun werk kunnen plaatsen. Bovendien blijkt uit evaluaties vaak de wens om met integratie onnodige doublures in de opleiding te voorkomen: nu moeten studenten bepaalde eindtermen bij herhaling voor zowel de theorie als de praktijk aantonen. Dit geldt niet alleen voor de overlap tussen het theorie- en praktijkdeel van de accountantsopleiding. Trainees volgen vaak ook een intern trainingsprogramma bij hun werkgevers wat de administratieve studielast verhoogt. Integratie en daarmee afstemming tussen onderwijs en beroepspraktijk verbetert dus ook de studeerbaarheid van de opleiding.

Divers wetenschappelijk onderzoek toont aan dat integratie van theoretische opleidingen met de praktijk het *leereffect* van de studenten verhoogt. Studenten kunnen hun kennis direct toepassen in de praktijk waardoor de relevantie duidelijk wordt en kennis beter blijft hangen.¹³ Ook moedigt het studenten aan om kritisch na te denken en problemen op te lossen in een real-world context. Dit bevordert hun analytische vaardigheden en bereidt hen beter voor op hun toekomstige carrière.¹⁴

Hoewel de huidige eindtermen gescheiden zijn beschreven voor de theoretische opleiding en de praktijkopleiding, hebben onderwijsinstellingen, RPO en werkveld al stappen gezet om bepaalde onderdelen te integreren. Integratie van theorie en praktijk kan en is op verschillende manieren en in verschillende gradaties vormgegeven:

- a. Een zo optimaal mogelijke afstemming van de momenten waarop de theoretische- en praktijkonderdelen aan bod komen tijdens de opleiding, zodat de studenten theorie naar de praktijk kunnen brengen en vice versa. De thematische benadering zoals beschreven in [paragraaf 3.2](#) kan daarbij behulpzaam zijn;

¹³ T. Lehmann, "International Perspectives on Knowledge Integration – Theory, Research, and Good Practice in Pre-service Teacher and Higher Education," (2020).

¹⁴ J. Wrenn, J., & B. Wrenn, Enhancing Learning by Integrating Theory and Practice. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, (2009). Geraadpleegd van <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ899313.pdf>.

- b. Onderdelen van het praktijkdeel laten inbrengen in de theoretische opleiding, zoals vele opleidingen dit momenteel al doen bij de ICAIS opdracht;
- c. Synergie door de praktijkopleiding en interne opleidings- en trainingsprogramma van een werkgever op elkaar af te stemmen;
- d. Het werken met beroepsproducten in het theoretische deel van de opleiding, zoals de meerderheid van de Accountancy-MKB opleidingen dat momenteel al doen.

De ervaringen hierin leren wel dat CEA samen met het onderwijs- en werkveld hier nog meer stappen in kan zetten. De manier waarop de herziene eindtermen gestructureerd en geordend worden, kan partijen stimuleren om daar meer aan te werken. Een volledige integratie van theorie en praktijk vraagt verdere afstemming en samenwerking tussen verschillende stakeholders. Dit biedt bijvoorbeeld kansen voor docenten van de theorieopleiding om (meer) input van de praktijk te krijgen en voor de praktijkbegeleiders om (meer) input van de theorie te krijgen.

CEA is zich bewust van de uitdagingen die integratie met zich meebrengt. Het kost tijd: allereerst is het onderwijs nu gescheiden in een theoretisch deel en een praktijk deel en zijn curricula in de theoretische fase vooral gemodelleerd op basis van vakken. Daarnaast zijn de huidige werkomgevingen mogelijk nog niet ingericht om op grote schaal de integratie tussen theorie en praktijk te faciliteren. Het is aan kantoren om een actieve leercultuur door te voeren en faciliteren. Hier hebben CEA, NBA, RPO en onderwijsinstellingen geen directe invloed op.

Bovendien equipeert de huidige governance integratie niet: NBA/RPO is verantwoordelijk voor de praktijkopleiding waarbij stagebureaus met de uitvoering belast zijn. Voor het theoretische deel zijn zowel hogescholen, universiteiten als private opleidingen aangewezen. Integratie betekent dat binnen de huidige governance samenwerking moet worden gezocht met alle betrokkenen, of naar één regievoerder moet worden gestreefd.

Voor een bepaalde groep studenten kan dit ook een omslag betekenen: er zijn studenten die de voorkeur hebben om eerst het theoretisch deel af te ronden om pas daarna met het praktijkdeel te starten. Deze studenten geven aan dat zij de huidige theorie- en praktijkopleiding in combinatie met de werkdruk te zwaar vinden. Daarnaast spreken ook accountantsorganisaties in bepaalde gevallen een voorkeur uit om studenten eerst theoretisch meer kennis op te laten doen. Het theorie- en praktijkdeel volgordevolgzaam volgen belemmert alleen het leereffect wat met integratie wordt beoogd. Om dit te waarborgen zullen partijen bij het afstemmen van integratie de haalbaarheid en studielast voor de student in ogenschouw moeten nemen.

Consultatie – theorie en praktijk geïntegreerd in de eindtermen

Uitgangspunt:

CEA wil de integratie van theorie en praktijk zoveel mogelijk stimuleren door de eindtermen geïntegreerd te beschrijven en in het raamwerk geen onderscheid te maken in eindtermen voor theorie en voor praktijk.

Consultatievragen:

1. Hoe kijkt u aan tegen de integratie van de eindtermen van theorie en praktijk?
2. Welke kansen ziet u daarin voor studenten, het onderwijs- en/of het werkveld?
3. Welke belemmeringen ziet u?

3.4 Normering van de eindtermen

De uitgangspunten in [3.1](#) en [3.2](#) hebben betrekking op de opzet en ordening van de competenties* voor een startbekwame accountant. Om te bepalen of iemand zich daarvoor kwalificeert, is een bepaalde normering nodig. Om de eindtermen meetbaar te maken stelt CEA normen voor de (minimale) studielast, studieduur en beheersingsniveau. CEA wil de normering van de eindtermen herzien om de administratieve last voor studenten te verlagen en naast de brede en diverse instroom ook de doorstroom te faciliteren (. Verder wil CEA voorkomen dat de normering opleidingen beperkt in het door ontwikkelen van hun curriculum en innovaties in onderwijs- en toetsvormen.

Normering in huidige eindtermen

In de Europese en Nederlandse wetgeving is vastgelegd dat de opleiding tot accountant een driejarige praktijkopleiding omvat. In de huidige eindtermen heeft CEA de norm voor deze studieduur vertaald naar een totaal aantal uren. Voor de praktijkopleiding voor de oriëntatie Assurance moet een trainee voldoen aan een urennorm (3.000 uur) waarvan 1.500 uur zijn toegeschreven aan het vakgebied Audit & Assurance. Binnen de voorgeschreven 1.500 uur stelt CEA voor beide oriëntaties eisen aan het type werkzaamheden.

De eindtermen 2016 bevatten ook een norm voor de studielast van de theoretische opleiding. Per vakgebied (in totaal 12) heeft CEA ECTS*-normenⁱ gesteld. Daarmee schrijft CEA grotendeels de indeling van het opleidingsprogramma voor. Met haar eisen voor de voorgeschreven 1.500 uur stelt CEA ook een bepaalde norm voor de studielast van de praktijkopleidingenⁱ.

ⁱ Eén ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) staat voor 28 uur studiebelasting. Het aantal ECTS dat aan een vak wordt toegekend, is een weerspiegeling van de totale tijdsinvestering die van een student wordt verwacht om succesvol aan de cursus deel te nemen en de bijbehorende leerdoelen te behalen.

ⁱ De normering van huidige eindtermen zijn te raadplegen in het rapport Eindtermen Accountantsopleidingen van januari 2021 via <https://www.cea.nl/siteassets/archief/eindtermen/eindtermen-accountantsopleidingen/actuele-eindtermen/rapport-eindtermen-2016-versie-1.4-geldig-vanaf-01-09-2021.pdf>

Voor alle eindtermen heeft CEA vervolgens een beheersingsniveau bepaald voor zowel de theoretische als praktijkopleiding. Deze classificatie is een afgeleide van het European Qualifications Framework (EQF)*. Door het aantal eindtermen is het beheersingsniveau op detailniveau voorgeschreven. Hierdoor is er geen expliciete koppeling naar de gangbare normering binnen het hoger onderwijs.

Normen die belemmeren

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat studenten en opleidingen knelpunten ervaren als gevolg van de huidige normering. Zo belemmert het opleidingen om aan te sluiten op de onderwijsvisie van de instelling en het actualiseren van het programma. Verder zijn er signalen dat studenten om verschillende redenen niet soepel in- en doorstromen naar de postinitiële fase.

De wet op het hoger onderwijs schrijft hogescholen en universiteiten voor hun curricula te kwantificeren aan de hand van ECTS per eenheid. De onderwijsinstellingen zijn wel zelf verantwoordelijk voor en vrij in hoe ze hun programma's indelen. Onderwijsinstellingen hebben een eigen onderwijsvisie die doorwerkt in de invulling van een curriculum. Het is complex voor de aangewezen opleidingen om binnen de visie van hun eigen onderwijsinstelling de ECTS-normen van de accountantsopleiding en beheersingsniveaus van de eindtermen in te passen. Binnen met name het hbo is een generieke ontwikkeling zichtbaar van vakgericht onderwijs naar een meer geïntegreerde indeling met veelal grotere onderwijseenheden qua ECTS in het curriculum. De huidige ECTS-normering op vakniveau in de eindtermen leent zich daar minder goed voor.

De ECTS-normen en voorgeschreven werkzaamheden in de praktijkopleiding belemmeren opleidingen om hun programma's aan te laten sluiten op actuele ontwikkelingen in vakgebieden of in de maatschappij. Verder bevordert de huidige normering de integratie van theorie en praktijk niet omdat de ECTS-norm van de theoretische opleiding niet logischerwijs aansluit op de urennorm van de praktijkopleiding.

De (huidige) eindtermen bepalen het niveau van de startbekwame accountant: Welke competenties moet hij op welk niveau beheersen aan het eind van een opleidingstraject. Een onderwijsinstelling is vrij om te bepalen wanneer in hun programma een eindterm op een bepaald niveau aan bod komt en op welke manier. Hierdoor ontstaat een meer divers aanbod voor studenten. Alleen blijken studenten geen inzicht te hebben in de fasering van het traject en sluit het programma van de initiële fase bij een onderwijsinstelling niet altijd goed aan bij het programma voor de postinitiële fase van een andere onderwijsinstelling.

Dit werkt belemmerend voor studenten: uit de evaluatie van de huidige eindtermen bleek namelijk al dat studenten die een andere vooropleiding hadden dan een bachelor of master in accountancy gehinderd werden door de vele

De normering voor de oriëntatie Assurance staat op pagina 55-56 en voor de oriëntatie Accountancy-MKB op pagina 100-102.

deficiënties waar zij mee geconfronteerd werden. Dit lijkt veroorzaakt te worden door het beheersingsniveau wat per eindterm geldt en de ECTS-vereisten per vakgebied. Als een student op ECTS-niveau niet voldoet aan de minimumnorm van een onderwijsinstelling ontstaan deficiënties. Een student moet dan een vak of module herhalen of deels overdoen, terwijl de student in kwalitatieve zin bepaalde materie of competenties al voldoende beheerst. De huidige normering van de eindtermen faciliteert dus niet de brede en diverse instroom- in de accountantsopleiding en de doorstroom naar een andere onderwijsinstelling voor de postinitiële fase. Door de hoge mate van detail in de normering in combinatie met de verscheidenheid van aanbieders en opleidingstrajecten moeten studenten de behaalde ECTS in hun vooropleiding uitvoerig onderbouwen om deficiënties te voorkomen. Dit dempt de motivering en maakt de accountancyopleiding minder aantrekkelijk.

Herziening normering

CEA ziet verschillende mogelijkheden om de normering aan te passen. Eén optie is bijvoorbeeld om de onderwijsinstellingen ruimte te bieden om de ECTS-norm vanuit de wet op het hoger onderwijs voor de bachelor- en masteropleiding geheel zelfstandig in te vullen en vorm te geven. Hetzelfde gaat op voor NBA en RPO om de EU-richtlijn voor de driejarige praktijkopleiding zelfstandig in te vullen en vorm te geven¹⁵. CEA doet hierbij een groter beroep op de verantwoordelijkheid van de onderwijsinstellingen, NBA en RPO om de kwaliteitsnorm te handhaven. Uiteraard blijft CEA toezien op de kwaliteit van de opleidingen. Zij moeten kunnen aantonen dat hun studenten bij afstuderen in kwalitatieve zin aan de eindtermen voldoen. Welke kwantitatieve of kwalitatieve normen CEA stelt voor studieduur, -last en beheersingsniveau en de mate van detaillering hierin hebben dus effect op de kaders die CEA zal stellen voor onderwijs en toetsing. Het bepaalt ook hoe CEA toezicht zal houden om te bepalen of opleidingen aan de eindtermen voldoen. Hierbij zal de focus van CEA's toezicht bijvoorbeeld meer gaan liggen op de in- en uitstroom van een opleiding en of de toetsing en kwalificaties* bij voortgangsbepalingen toereikend zijn.

CEA overweegt de volgende uitgangspunten en mogelijkheden:

- Wat betreft de studielast voor de theoretische opleidingen laat CEA de ECTS- norm per vakgebied los. CEA overweegt:
 - geen (ECTS-)norm meer in te stellen in de eindtermen, of
 - een ECTS-norm voor de gehele accountantsopleiding (initieel en post-initieel) of
 - een ECTS-norm voor enkel de post-initiële fase in te stellen.
- Voor de driejarige praktijkopleiding overweegt CEA:
 - de urennorm van 3.000 uur te behouden en eventueel aan te passen in samenspraak met NBA, RPO en de beroepspraktijk;
 - de studieduur niet te vertalen naar een urennorm en/of
 - geen uren voor te schrijven of kwalitatieve normen te stellen met betrekking tot bepaalde vakgebieden en/of type werkzaamheden.

¹⁵ Europese Unie, *European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS)*, (2024). Geraadpleegd van <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/european-credit-transfer-and-accumulation-system>

Bij scenario's met mogelijkheden b en c laat CEA de kwantitatieve en kwalitatieve invulling (van de duur) van de praktijkopleiding dan over aan NBA en RPO.

- Wat betreft het beheersingsniveau overweegt CEA
 - de kwalificaties gebaseerd op gangbare raamwerken binnen het hoger onderwijs te beschrijven. Hierbij wordt gedacht aan bijvoorbeeld het EQF raamwerk zoals dat in EU-verband is opgesteld of Dublin descriptoren*. Het beheersingsniveau van de eindtermen relateren we aan beheersing op bachelor en/of master-niveau. Dit geeft de mate van complexiteit en zelfstandigheid aan waarop iemand deze competenties moet behalen¹⁶ en/of
 - de (minimale) toelatingseisen per oriëntatie voor instroom in de praktijkopleiding na afronding van de initiële fase te beschrijven. Dat wil zeggen een wetenschappelijke master voor Assurance en een bachelor voor Accountancy-MKB. Dit is in lijn met het huidige beroepsprofiel en [de Verordening op de praktijkopleidingen](#).

Consultatie – normering van de eindtermen

Uitgangspunt:

In het nieuwe raamwerk wordt de ECTS-norm per vakgebied losgelaten. Het beheersingsniveau omschrijft de kwalificaties bij afronding van de accountantsopleiding. Dit geeft de mate van complexiteit en zelfstandigheid aan waarop iemand de vereiste competenties moet behalen. De kwalificaties sluiten aan op het European Qualifications Framework (EQF) zoals dat in EU verband is opgesteld. Ook stelt CEA de eisen waaraan een student moet voldoen om de praktijkopleiding te mogen beginnen conform EQF. Voor de normen van de studielast en studieduur overweegt CEA verschillende mogelijkheden. Deze verschillen in hoeverre CEA opleidingen ruimte biedt om het opleidings- en toetsprogramma in te vullen en een beroep doet op de verantwoordelijkheid van de opleidingen om de kwaliteitsnorm te handhaven. In haar toezichtsrol beoordeelt CEA in hoeverre opleidingen de eindtermen realiseren en vaststellen dat een student deze heeft behaald.

Consultatievragen:

1. Op welk niveau horen kwantitatieve en/of kwalitatieve normen thuis in de eindtermen? Bijvoorbeeld op themaniveau, op initieel- en/of eindniveau? En maakt u daarin onderscheid als het gaat om type normering (studielast, studieduur, beheersingsniveau)?
2. Acht u het noodzakelijk om normen op te nemen in de eindtermen voor studielast en studieduur? Wat zijn uw voornaamste overwegingen hierbij?
3. Welke kansen of belemmeringen ziet u bij de mogelijkheden samengevat in tabel 1 hieronder die CEA moet meenemen in haar overweging?

¹⁶ Europass. *Description of the eight EQF levels* (n.d). Geraadpleegd van <https://europass.europa.eu/en/description-eight-efq-levels>

Onderstaande tabel vat de normering van de huidige eindtermen en voor de herziene eindtermen de uitgangspunten en mogelijkheden samen:

Normering	Eindtermen 2016	Ter consultatie en toetsing
Studielast theoretische opleiding	ECTS-norm per vakgebied	Geen ECTS-norm per vakgebied Ter overweging: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Geen (ECTS-)normering voor de studielast, ▪ Een minimum ECTS-norm voor gehele accountantsopleiding of ▪ een (minimum) ECTS-norm enkel voor de postinitiële fase.
Studieduur en -last driejarige praktijkopleiding	3.000 uur, waarvan 1.500 uur voorgeschreven qua vakgebied en type werkzaamheden	Ter overweging: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Urennorm behouden, al dan niet met een kwalitatieve norm voor vakgebied en type werkzaamheden; ▪ Geen vertaling naar een urennorm, invulling aan NBA/RPO voor driejarige praktijkopleiding; ▪ Geen kwalitatieve norm voor vakgebieden of type werkzaamheden.
Beheersingsniveau theoretische en praktijkopleiding	Per eindterm met een eigen classificatie (niveau A, B, C)	Ter overweging: CEA sluit met haar kwalificaties aan op het raamwerk dat gangbaar is in het hoger onderwijs. Het gaat om beheersing van de competenties op bachelor en/of masterniveau. CEA stelt per oriëntatie toelatingseisen (minimum) voor praktijkopleiding in aansluiting op het beroepsprofiel.

Tabel 1 Normering eindtermen 2016 en uitgangspunten / overwegingen voor consultatie

3.5 Aandacht voor (brede en diverse) instroom en doorstroom

Zoals in [hoofdstuk 1](#) is aangegeven, is het aantal studenten dat de accountantsopleiding begint en afrondt op dit moment niet toereikend om aan de (toenemende) vraag uit de praktijk te voldoen. CEA stelt zichzelf daarom de vraag welke mogelijkheden er nog meer zijn om de instroom en doorstroom van studenten te bevorderen, naast de mogelijkheden rondom de normering van de eindtermen (zie [paragraaf 3.4](#)).

De Expertgroep pleit bijvoorbeeld voor een nieuwe structuur van de accountantsopleiding met landelijke bachelor- en masteropleidingen en schakelprogramma's. Dit betekent dus een fasering in de eindtermen van de accountantsopleiding. CEA heeft deze oplossingsrichting overwogen en geleerd dat dit de transparantie voor (potentiële) studenten verhoogt. Duidelijkheid over het vervolgtraject stimuleert studenten om door te studeren.¹⁷

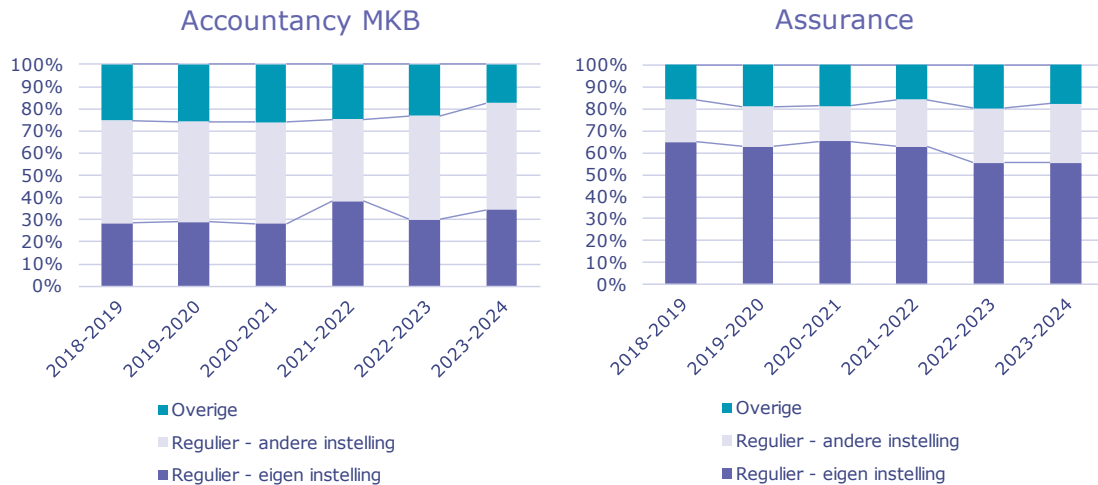
Faciliteren doorstroom van initiële- naar postinitiële opleiding

CEA definieert de huidige eindtermen uitsluitend op het te behalen eindniveau voor de startbekwame accountant en schrijft dus geen fasering voor in haar eindtermen. Dit kunnen opleidingen wel zelf (in samenspraak) vormgeven. Bij de Accountancy-MKB opleiding hebben zes van de negen accountancy-opleidingen afgesproken waar zij de 'knip' (fasering) leggen in de eindtermen tussen bachelor en post-bachelor voor het hbo. Eén van de overige drie opleidingen heeft in 2022 haar curriculum aangepast om beter bij deze afgesproken 'knip' aan te sluiten.

Bij de Assurance opleidingen bestaat zo'n onderlinge afspraak niet. De impact van het wel of niet bestaan van een dergelijke onderlinge afspraak blijkt uit figuur 10 hieronder. Voor de Accountancy-MKB oriëntatie is het percentage accountancystudenten dat overstapt naar een andere instelling voor de postinitiële fase (lichtpaarse balk) aanzienlijk hoger dan voor de Assurance oriëntatie.

Het faciliteren van de overstap tussen verschillende instellingen verhoogt de aantrekkelijkheid van de studie omdat studenten dan een postinitiële opleiding kunnen kiezen die past bij hun persoonlijke voorkeur en interesses (woon- of werkplaats, of andere persoonlijke voorkeur) en gemakkelijk door kunnen stromen.

¹⁷ Europese Commissie, *Dropout and Completion in Higher Education in Europe* (2015). Geraadpleegd van <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2b8e2b8e-9f8e-11e5-8781-01aa75ed71a1/language-en>.

Figuur 10 Samenstelling instroom postinitiële fase accountantsopleiding (2018 – 2024)

Faciliteren integratie theorie en praktijk

Om toegelaten te worden voor de praktijkopleiding moeten studenten over een minimum niveau van vaktechnische competenties* beschikken. Dit is beschreven op de NBA-site bij de [toelatingsvoorwaarden van de praktijkopleiding](#). Hiermee heeft de student 'één loket' waarbij hij terecht kan, onafhankelijk van het kantoor waar de student de praktijkwerkzaamheden verricht en/of het stagebureau dat de student begeleidt. Het is voor studenten helder aan welke minimale voorwaarden ze moeten voldoen om met de praktijkopleiding te starten. Wanneer de toelatingsvoorwaarden van het theoretisch deel van de postinitiële opleiding synchroon lopen met die van de praktijkopleiding heeft het meerdere voordelen. Zo maakt het voor studenten het opleidingstraject helder. Ook faciliteert het de integratie van theorie en praktijk in de opleidings- en toetsprogramma's. Dit stimuleert studenten om gelijktijdig te starten met zowel het theoretische als praktijkdeel van de accountantsopleiding.

Beoordeling verworven competenties en brede instroom

Bij een eenduidige vastlegging van de minimaal benodigde competenties voor instroom in de postinitiële fase hebben ook studenten met een andere vooropleiding baat. Opleidingen kunnen bijvoorbeeld gebruik maken van een nulmeting of ontwikkelgesprek om te kijken in hoeverre iemand competenties al beheerst. Op basis daarvan kan – in overleg met de student – beoordeeld worden of de student voldoende geëquipeerd is of aanvullende ondersteuning nodig heeft voorafgaand aan of gedurende de postinitiële fase. CEA monitort momenteel bij een aantal opleidingen studenten die meedoen aan 'instroom-experimenten'. Daaruit blijkt dat deze aanpak ook resulteert in een grotere motivatie van de studenten. Het uitgangspunt is wat iemand al kan of kent en voor een student is het helder waarom de aanvullende ondersteuning nodig is (in plaats van een standaard deficiëntie pakket).

Zoals in de inleiding aangegeven is, wil CEA de eindtermen zodanig vormgeven dat de opleidingen ruimte hebben in de inrichting van de opleiding. Vanuit haar rol wil CEA ook de (brede en diverse) instroom en doorstroom faciliteren en

knelpunten wegnemen. Zij zal daartoe de ontwikkelingen op dit gebied monitoren en good practices onder de aandacht brengen. Daarom wordt dit punt (een instroomprofiel voor de postinitiële fase) ook geadresseerd in het consultatiedocument.

Consultatie – aandacht voor (brede en diverse) instroom en doorstroom

Uitgangspunt:

CEA overweegt een minimum set van competenties te beschrijven op basis waarvan een student aan de postinitiële fase van de theoretische opleiding kan beginnen zonder aanvullende deficiënties (instroomprofiel). Dit maakt voor studenten helder waar minimaal aan moet zijn voldaan en belemmert de student niet in zijn keuze van onderwijsinstelling. Opleidingen kunnen op basis van de minimum set een ontwikkelgesprek houden om te bepalen in hoeverre een student al competenties heeft verworven en waar aanvullende ondersteuning nodig is.

Consultatievragen:

1. Hoe kijkt u aan tegen het beschrijven van een minimum set van competenties benodigd om te kunnen starten in de gehele postinitiële fase van de opleiding (dus het theorie- en praktijkdeel)? Welke uitdagingen ziet u daarbij om dit te realiseren?
2. Wat is er volgens u nog meer nodig om een bredere en diverse instroom te faciliteren?

De uitgangspunten voor de opzet, ordening en normering van de eindtermen geven aan hoe CEA met het raamwerk een aantrekkelijke, studeerbare en kwalitatief goede opleiding wil stimuleren. De tabel op de volgende pagina vat de uitgangspunten samen en relateert ze aan de relevante doelstellingen van de herziening van de eindtermen.

Doelstellingen herziening eindtermen	Uitgangspunten raamwerk voor herziene eindtermen:				
	Leeruitkomsten	Themagericht raamwerk	Theorie en praktijk geïntegreerd	Normering van de eindtermen	Brede en diverse in- en doorstroom
A. Eindtermen die zodanig van opzet en inhoud zijn dat ze: <ol style="list-style-type: none"> 1. toekomstbestendig zijn; 2. conceptuele vorming stimuleren (en het 'stapelen' van onderwerpen voorkomen); 3. aansluiten op de diverse werkpraktijk; 4. opleidingen de ruimte geven voor het ontwikkelen van het curriculum en innovaties in onderwijs- en toetsvormen. 	● ●	● ● ●	●	●	
B. Eindtermen die de vormgeving van de accountantsopleiding zodanig stimuleren dat: <ol style="list-style-type: none"> 1. het leereffect voor studenten optimaal is; 2. dubbelingen voorkomen worden; 3. de administratieve last voor studenten verlaagd wordt; 4. de professionele ontwikkeling tot startbekwame accountant in een actieve leercultuur plaatsvindt. 			● ● ● ●	●	
C. Eindtermen die qua normering zodanig ingestoken zijn dat: <ol style="list-style-type: none"> 1. brede en diverse instroom (in de postinitiële fase) wordt gefaciliteerd; 2. er aandacht is voor doorstroom, inclusief 'herintreders' qua studie. 				● ●	● ●
D. Eindtermen die de inhoudelijke aandachtspunten uit eerdere adviesrapporten borgen.	CEA adresseert de inhoudelijke aandachtspunten in de volgende fase van de herziening				

Tabel 2 Doelstellingen herziening eindtermen en uitgangspunten raamwerk

4 Bijlagen

4.1 Begrippenlijst

Competentie:	een competentie beschrijft een specifieke verzameling van kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag die iemand in staat stelt om effectief te functioneren in een bepaalde context. ¹⁸
Constructive alignment:	een onderwijskundig ontwerpprincipie dat gebaseerd is op de constructivistische leerbenadering. Het houdt in dat de leeractiviteiten en (beoordeling)middel van een opleiding worden afgestemd op de (leer)doelen. Het doel is om ervoor te zorgen dat alle onderdelen van het onderwijsproces (leerdoelen, leeractiviteiten en beoordelingsmiddel) op elkaar zijn afgestemd om de leerresultaten te optimaliseren. ¹⁹
Dublin descriptors	zijn een set van algemene beschrijvingen van leerresultaten die studenten moeten behalen om een kwalificatie te verkrijgen binnen de Europese Hoger Onderwijsruimte (EHEA). Het doel is een gemeenschappelijk kader te bieden voor het beschrijven van de leerresultaten van hoger onderwijs in Europa voor de niveaus van bachelor-, master- en doctoraatsdiploma's. De descriptors omvatten vijf hoofdgebieden: 1) kennis en begrip, 2) toepassen van kennis en begrip, 3) oordeelsvorming, 4) communicatie en 5) leervaardigheden. ²⁰
Eindtermen:	net als kwalificaties een meetbare set van competenties waar een waardeoordeel over gesteld kan worden. Iemand voldoet qua kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag aan bepaalde norm en kwalificeert zich hiermee tot startbekwame accountant.
EQF	een instrument van de Europese Unie dat kwalificaties begrijpelijker maakt tussen verschillende landen en systemen. Het EQF is een op leerresultaten gebaseerd raamwerk met acht niveaus, dat dient als een vertaalinstrument tussen verschillende nationale

¹⁸ M. Mulder, "Conceptions of Professional Competence," in S. Billett, C. Harteis, & H. Gruber (Eds.), *International Handbook of Research in Professional and Practice-based Learning* (pp. 107-137, Springer, 2014), DIO: <https://research.wur.nl/en/publications/conceptions-of-professional-competence>.

¹⁹ J. Biggs, *Enhancing teaching through constructive alignment*, Higher Education, (1996), <https://doi.org/10.1007/BF00138871> ; L. D. Fink, *Creating significant learning experiences: An integrated approach to designing college courses* (Jossey-Bass, 2013)

²⁰ Europese Commissie. *Towards a European Qualifications Framework for Lifelong Learning* (2015).

Geraadpleegd

van https://www.cedefop.europa.eu/files/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/491/42_en_maquire.pdf

kwalificatiekaders. Het doel van het EQF is om de transparantie, vergelijkbaarheid en overdraagbaarheid van kwalificaties te verbeteren, waardoor het mogelijk wordt om kwalificaties uit verschillende landen en instellingen te vergelijken.²¹

ECTS	staat voor European Credit Transfer and Accumulation System. Het is een standaard middel voor het vergelijken van academische credits in het hoger onderwijs binnen de Europese Unie en andere deelnemende Europese landen. Eén ECTS staat voor 28 uur studiebelasting. Het aantal ECTS dat aan een vak wordt toegekend, is een weerspiegeling van de totale tijdsinvestering die van een student wordt verwacht om succesvol aan de cursus deel te nemen en de bijbehorende leerdoelen te behalen. ²²
Kwalificaties:	een set van competenties die op een bepaald minimum beheerst wordt. Iemand voldoet qua kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag aan bepaalde norm waarmee iemand zich kwalificeert. Waar competenties een neutrale omschrijving geven van de kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag worden bij een kwalificatie normen gesteld aan bijv. beheersingsniveau zodat er een waardeoordeel kan worden gegeven.
Leerdoelen	geven aan wat je wilt bereiken met je onderwijs, ze geven aan wat van de student verwacht wordt na het volgen van een onderwijsperiode (bijv. semester, module, vak, blok). Een leerdoel specificereet duidelijk en concreet wat je beoogt studenten eigen te maken op het gebied van kennis, inzichten, vaardigheden en attitude. Leerdoelen stel je als opleiding zelf vast op basis van de eindtermen/leeruitkomsten en eventueel eigen toevoegingen. Daarbij worden de leeruitkomsten soms letterlijk als leerdoelen omschreven, maar vaak worden de leeruitkomsten 'opgeknipt' en zijn de leerdoelen een concretisering van de leerresultaten. ²³
Leeruitkomsten	zijn een meetbaar resultaat van leerervaringen die je in staat stelt er zeker van te zijn tot welke hoogte/niveau/standaard een competentie is gevormd of verbeterd. Leeruitkomsten zijn geen unieke eigenschappen van

²¹ Europass. *Description of the eight EQF levels*, (n.d.). Geraadpleegd van <https://europass.europa.eu/en/description-eight-efq-levels>

²² Europese Unie, Unie, *European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS)* (2024). Geraadpleegd van <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/european-credit-transfer-and-accumulation-system>.

²³ W. Peeters, "Van leerdoelen naar leeruitkomsten" (september 2018). Geraadpleegd van <https://www.vernieuwendewerwijs.nl/van-leerdoelen-naar-leeruitkomsten>.

een student, maar uitspraken die je als docent in staat stellen om te meten of studenten hun competenties hebben ontwikkeld op het vereiste niveau c.q. een samenhang tussen kennis, inzichten, vaardigheden en attitude kunnen aantonen. Bij leeruitkomsten gaat het om het resultaat en niet de manier waarop deze wordt bereikt, leeruitkomsten staan los van de onderwijshoud en het curriculum, de studieomvang en -belasting, de studieduur, de organisatie van het onderwijs, de wijze van instructie en waar het onderwijs wordt gegeven.²⁴

Lesdoelen	omschrijven wat als je docent wilt bereiken in een specifieke les. Een lesdoel focust op wat een student (aantoonbaar) aan het einde van een les moet kunnen, begrijpen en/of toepassen. Een les(doel) is een middel om leerdoelen te beheersen. ²⁵
Raamwerk	hoe de benodigde kennis, inzichten, vaardigheden en gedrag voor een startbekwame accountant (eindtermen) worden geordend en genormeerd.
Strategic alignment	afstemming tussen de verschillende bestuurs- en uitvoeringslagen. Dit geldt zowel voor de inhoud en de manier waarop getoetst wordt, als voor de vormgeving van het onderwijs ²⁶ .

²⁴ NVAO, *Beoordeling bestaande experimenten leeruitkomsten* (2019). Geraadpleegd van <https://www.nvao.net/files/attachments/.459/Beoordeling-bestaande-experimenten-leeruitkomsten.pdf>.

²⁵ Peeters, Van leerdoelen naar leeruitkomsten (2018).

²⁶ J. Cohen-Schotanus, K. Visser & J. Brouwer, *Werken aan de kwaliteit van hoger onderwijs* (Boom, 2024)

4.2 Van probleemanalyse naar doelstellingen en uitgangspunten

Er zijn drie rapportages geweest die belangrijke input vormen voor het project herziening eindtermen. Dit zijn:

- AEF rapport (2022) [Evaluatie van de eindtermen accountantsopleiding](#)
- CEA-RPO rapport (2022) [Stip aan de horizon](#)
- Kwartiermakers slotrapportage (2023) [Druk en tegendruk slotrapportage](#) en het rapport uit een deelonderzoek daarvan: [Tijd voor heldere keuzes](#) van de expertgroep educatie (2023)

CEA heeft een inventarisatie gemaakt van de gesignaleerde problemen en de in de rapporten genoemde oplossingsrichting, zie tabel 3 op de volgende pagina.

Probleem	Perceptie – wie?	Eval. Eindtermen	Stip aan de Horizon	Aangedragen oplossing Stip #aanbevelingnummer	Aangedragen oplossing kwartiemakers (km)/ Expertgroep (eg)	Lopende acties CEA/RPO
Inhoudelijk opleiding						
Stapelen van nieuwe onderwerpen in de opleidingen	Studenten Opleidingen	Par 3.5 blz. 22	Par. 2.3 blz.10	#1. Doorlopende leerlijn met scherpe keuzes: wat wordt wanneer van een accountant wordt verwacht	(eg par 2.2.3) Invoeren Specialisaties	<i>out of scope (beroepsprofiel)</i>
IT vaardigheden studenten kunnen onvoldoende de IT-omgeving van klant doorgronden en IT audit technieken toepassen	Studenten Praktijkbeg. Examinatoren	Par 3.7 blz. 26		--	--	
Omgang met conflictsituaties en uitdagende ethische situaties	Praktijkbeg. Studenten	Par 3.8 blz. 29		--	--	CEA- project herziening Eindtermen (m.n. fase 2)
Ruimte voor verbetering conceptuele vermogen	Examinatoren	Par 3.6 blz. 24		--	--	
Onvoldoende kennis/kunnen onderkennen van fraude & attentiepunt continuïteit	Kwartiemakers rapportage			--	(km blz. 54/59) meer aandacht voor fraude en (dis)continuïteit in educatie	
Doorlopende leerlijn ind. PE						
a) Eindtermen worden door sommigen als omvangrijk en detaillistisch ervaren	Studenten Aantal opl. (Acc-MKB)	Par 3.2 blz. 15	Par 3.1. blz. 13	#2. De eindtermen en het onderwijs gericht op conceptuele vorming langs kritische leer- en beroepssituaties. #3. Eindtermen die flexibel zijn voor elke opleidingsfase en werkomgeving van de (aankomende) accountant	(eg par 4.2) Kwalificaties in lijn met beroepsprofiel	CEA-Project herziening Eindtermen (m.n. fase 1)
b) Vrijere PE systeem d.m.v. ontwikkelplan: past dit bij publieke taak en snel veranderende omgeving?	Kwartiemakers rapportage		Par. 3.1. blz. 13	Zie #1	(eg par 4.10) Maak PE verplicht en relevant	<i>out of scope</i>
Combinatie TO en PO						
a) Verantwoordelijkheden zijn bij verschillende partijen op verschillende plekken belegd	Studenten	Par 3.3 blz. 17	Par 3.1 blz. 13	#9 Geïntegreerde beroepsopleiding met eigenaarschap bij één partij	(eg par 4.6) Beroepsopleiding creëren Universiteit/Hogeschool is verantwoordelijk om beroepsopleiding te creëren (volledige integratie theorie/praktijk)	<i>Governance is out of scope</i>
b) Administratieve last PO veelheid en aard verantwoordingen (plus overlap met verantwoording HR-/performancē cyclus werkgever)	Studenten praktijkbegeleiders examinatoren	Par 3.5 blz. 22	Par 3.1 blz. 14	# 8. Aansluiting tussen het theorie- en praktijkdeel van de opleiding en synergie met de interne trainingen en HR-cyclus van de werkgever door regie en samenwerking		Experiment integratie TO-PO Experiment integratie HR-PO Diverse RPO acties Stimuleren geïntegreerde opleidingen
c) Dubbelingen: *Theorie en Praktijk *PO en interne HR cyclus	Studenten Accountantsorganisaties		Par 3.1 blz. 14	#5. Integratie van het theorie- en praktijkdeel in een geïntegreerde beroepsopleiding waarbij de theorie zo veel mogelijk wordt aangeboden wanneer dat voor de praktijk relevant is		
d) verplichte Assurance opdracht – MKB oriëntatie	Studenten Praktijkbeg.	Par 3.1. blz. 14		--	(eg par 2)Eigen beroepsprofiel Accountant Adviseur	<i>n.v.t.</i>
Lange doorlooptijd studie						
a)Tijdsbesteding van studenten aan opleiding: ca 7 uur per week bij norm 12-20 uur per week	Studenten Opleidingen	Par 3.5 blz. 21	Par 3.1 blz. 14	#6. Thematisch onderwijs en bevorderen van een actieve leercultuur (bij de werkgever van de student/trainee)	(eg par 4.10.3) Organisaties worden leerbiotopen	Experiment themagestueerd onderwijs
b) Lange doorlooptijd door wegwerken deficiënties. Relatief strikte normering van de eindtermen bij instroom	Studenten Opleidingen	Par 3.5 blz. 21	Par 3.1 blz. 13	#4 Brede en diverse instroom in accountantsopleiding faciliteren (blz. 27) entreetoets	(eg par 4.8) Landelijke uniforme pre-masters en schakelprogramma's (km blz. 63) entreetoets	Meerdere experimenten met instroom
c) Studeerbaarheid algemeen	Studenten			#7 begeleiding en toetsing richten op bevorderen professionele ontwikkeling (meer formatief toetsen) en versterken rol praktijkbegeleider	(eg par 4.5) Nieuwe structuur opleiding	

Tabel 3 Probleemanalyse op basis van adviesrapporten